

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра педагогіки**

«Допущено до захисту»

В.о. завідувача кафедри

_____ О. О. Лаврентьева

Реєстраційний № _____

«__» _____ 20__ р.

«__» _____ 20__ р.

**САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ**

Магістерська робота

студента групи: ЗОПНм-23

ступінь вищої освіти: магістр

спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки

Дражка Владислава Юрійовича

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Король А. М.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

Члени ЕК _____

_____

_____

_____

Кривий Ріг – 2024

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, *Дражко Владислав Юрійович*, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлен. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ У САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ.....	8
1.1. Психолого-педагогічний аналіз сутності поняття «професійна компетентність».....	8
1.2. Структура, зміст та рівні сформованості професійно-педагогічних компетенцій студентів	13
1.3. Сутність, зміст та критерії самостійної роботи студентів у формування професійно-педагогічних компетенцій.....	18
Висновки до першого розділу.	25
РОЗДІЛ 2. ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ У САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ З ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ....	27
2.1. Педагогічні умови формування професійно-педагогічних компетенцій студентів у самостійній роботі з загальнопедагогічної підготовки.....	27
2.2. Загальнопедагогічна підготовка як засіб формування професійно-педагогічних компетенцій студентів.....	31
Висновки до другого розділу.....	37
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНИЦЬКА АПРОБАЦІЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ.....	38
3.1. Вивчення стану сформованості професійно-педагогічних компетенцій студентів у процесі самостійної роботи.....	38
3.2. Програма апробації ефективності педагогічних умов самостійної роботи студентів з формування професійно-педагогічних компетенцій.....	46

Висновки до третього розділу.....	53
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Одним з основних напрямків розвитку вищої освіти є реалізація підготовки фахівців, здатних до професійного саморозвитку і самореалізації. Враховуючи пріоритети сучасного інформаційного суспільства, варто відзначити, що час використання всіх ресурсів освітнього процесу є якісно новим для вищих навчальних закладів, оскільки вони додають характеристики здобувачам освіти, які не тільки володіють професійними знаннями і навичками, а й дають можливість вільно, активно і творчо мислити, вдосконалюватися, самостійно генерувати нові ідеї і технології.

Проблеми формування професійно-педагогічних компетенцій к сфері освіти протягом останніх десятиліть постійно перебувають у полі зору українських науковців О.Локшина, А.Овчарук, Л.Паращенко, О.Пометун, О.Савченко та ін. Дослідженню організації самостійної роботи студентів в закладах вищої освіти присвячені праці вітчизняних і зарубіжних науковців А.Алексюка, В.Буряка, Б.Єсіпова, О.Коновала, О.Лаврентьевої, О.Цися.

Якість підготовки затребуваних роботодавцями майбутніх фахівців і можливість їх подальшого професійного розвитку багато в чому залежать від ефективності самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Організація самостійної роботи студента під керівництвом педагога є дидактичним засобом розвитку самостійної творчої діяльності, цілеспрямованою підготовкою до безперервного професійного самоосвіти, тобто є одним з найбільш ефективних напрямків в освітньому процесі і, як наслідок, володіє цілісним соціально-професійною якістю, що дозволяє студенту успішно виконувати майбутні, виробничі завдання і взаємодіяти з оточуючими. Його можна визначити як соціальні професійні здібності людини, тобто що проявляються в його особистих, інтегрованих, сформованих якостях, діях (стандартних, особливо нестандартних, що вимагають творчості) шляхом відповідного вирішення різних соціальних і професійних ситуацій. Професійно-педагогічна компетентність забезпечує ефективне виконання

завдань професійної діяльності в об'єктивно визначених умовах. Основою його формування в рамках самостійної роботи є основні риси особистості здобувача вищої освіти.

Актуальність досліджуваної проблеми, потреби педагогічної практики у системі педагогічної підготовки студентів у сфері університетської освіти зумовили вибір теми: **«Самостійна робота студентів як засіб формування професійно-педагогічних компетенцій»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати сутність, зміст, структуру та рівні сформованості професійно-педагогічних компетенцій студентів й виявити педагогічні умови, які позитивно впливають на формування цього складного особистісного утворення у процесі самостійної роботи.

Відповідно до мети було поставлено **завдання:**

1. Визначити понятійно-термінологічний апарат проблеми дослідження та основні підходи до розв'язання її як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

2. Виявити сутність, зміст, структуру, показники та рівні сформованості професійно-педагогічних компетенцій студентів.

3. Вивчити стан сформованості професійно-педагогічних компетенцій студентів у процесі самостійної роботи.

4. Розробити програму перевірки ефективності педагогічних умов самостійної роботи студентів з формування професійно-педагогічних компетенцій.

Об'єкт дослідження – процес формування професійно-педагогічних компетенцій студентів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійно-педагогічних компетенцій студентів у процесі самостійної роботи.

У ході виконання роботи використовувалась система **методів педагогічного дослідження**, адекватних його меті та завданням: *теоретичні:* вивчення літератури з педагогіки, психології, філософії, теорії та методики

педагогіки вищої школи; метод теоретичного аналізу та синтезу на всіх етапах дослідження, результати якого були використані для обґрунтування сутності, змісту, структури, показників професійної компетентності майбутніх учителів та виявленні педагогічних умов; *емпіричні*: педагогічне спостереження, анкетування, індивідуальні бесіди, діагностичні методи для оцінки результативності, що використовувалися для діагностики рівнів сформованості професійної компетентності; констатувальне дослідження, проведення якого дозволило визначити вихідний стан досліджуваного явища у вузівській підготовці; *методи математичної статистики* для обробки отриманих даних, через які визначалася значущість та надійність отриманих результатів.

Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження можуть слугувати підґрунтям для подальшого формування професійної компетентності студентів у закладах вищої освіти.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 74 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 64 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ У САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ

1.1. Психолого-педагогічний аналіз сутності поняття «професійна компетентність»

Тема підготовки вчителів завжди була актуальною, і сьогодні в контексті університетської освіти актуальним питанням є пошук шляхів підвищення її якості. Проблема полягає в пошуку ефективних способів формування професійної компетентності майбутнього вчителя.

О. Заблоцька, О.Пометун, М.Рудь своєю роботою внесли визнаний внесок у вивчення теоретичних основ професійної освіти [13; 55; 62].

У словнику «Професійна освіта» "здатність до професійного навчання" (від лат. *competens* – належний, відповідальний) - визначається як набір знань і навичок, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, прогнозувати і використовувати інформацію про результати професійної діяльності [57, с.234].

При розгляді наукової літератури видно, що останнім часом активно обговорюється питання переходу від моделі компетенцій до моделі компетентностей у підготовці майбутніх учителів. Цілі навчання на основі компетенцій пов'язані з комплексними вимогами до виконання певних професійних функцій і результатами освітнього процесу. Компетентнісні підходи в педагогічній освіті дозволяють перейти від зосередження уваги на відтворенні знань до застосування і використання знань як інструменту практичної діяльності. Компетентнісні підходи в педагогічній освіті включають не тільки знання, а й навички, здібності і здібності.

У науковій літературі немає єдиного трактування поняття «компетентність». Різні трактування цього поняття пояснюються використанням різних підходів до вивчення компетентності як важливої

особливості професіоналізму сучасних педагогів. Більшість авторів інтерпретують компетентність як справжню особисту якість.

У контексті освіти компетентність - це здатність людини використовувати знання, навички та ресурси для вирішення певних завдань, виконання певних функцій та досягнення цілей у певних сферах. Це не просто набір знань, він також включає здатність використовувати ці знання в різних ситуаціях, вирішувати проблеми та проблеми, а також адаптуватися до нових ситуацій [60, с.133].

Компетентність може бути загальною (наприклад, мовна чи інформаційна здатність) або специфічною (наприклад, здатність виконувати певні види робіт, такі як інженерія чи медицина). Компетентність включає знання, навички та здатність використовувати ці ресурси для досягнення певних цілей.

У сучасних педагогічних підходах упор робиться не тільки на передачу фактичних знань, а й на розвиток компетентностей студентів. Це дозволяє студентам більш успішно функціонувати в різних сферах життя та розвивати критичне мислення, креативність та здатність адаптуватися до змін у сучасному суспільстві [39, с.201].

Професійна кваліфікація - це набір професійних знань і навичок, які є засобом здійснення професійної діяльності [51].

На думку деяких вчених, професійна компетентність є неодмінним атрибутом ділових і особистих якостей професіоналів, що відображає не тільки рівень знань, навичок і досвіду, достатній для досягнення цілей професійної діяльності, а й соціальне моральне становище особистості [6, с.39].

І. Гришина вважає, що компетентність - це частина професіоналізму, але вона визначає і відносить її до категорії можливостей і реальності. Для здатності як потенційної можливості, яка може призвести до ефективної професійної діяльності, необхідні певні об'єктивні умови, відновлена

мотивація, добровільні зусилля та постійне оновлення набутих знань. Дослідники також зазначають, що компетентність не є стійкою рисою особистості [3, с. 261].

Професійна компетентність - це здатність і готовність людини ефективно виконувати завдання і функції, пов'язані з певною професією або сферою діяльності. Вона включає не лише теоретичні знання, а й практичні навички, прийняття рішень, вирішення проблем, спілкування та здатність працювати з іншими людьми в контексті спеціалізації [11, с.64].

Професійні компетентності вчителів включають, зокрема, здатність розробляти та впроваджувати ефективні навчальні програми, проводити уроки, оцінювати рівень знань учнів, взаємодіяти з учнями та їх батьками, розробляти педагогічні методи та постійно вдосконалюватися у своєму професійному розвитку.

Професійно-педагогічна компетентність - одна з основних характеристик професіоналізму сучасного педагога, рівень її формування визначає ефективність його педагогічної роботи.

Професійно-педагогічна компетентність пояснюється тим, що вона є своєрідним вимірником, показником, якісними і кількісними характеристиками рівня професіоналізму фахівців.

Аналіз наведеного вище визначення професійної компетентності дає можливість визначити ключові аспекти його змісту, серед яких більшість дослідників виділяють наступні:

- оптимальне використання здатності визначати ефективну професійну діяльність відповідно до вимог професії;
- самостійне і постійне підвищення рівня професійних знань і навичок, розвиток вміння виконувати професійні функції, розвиток вміння вирішувати нові професійні завдання;
- активна взаємодія з колегами в професійному середовищі, заснованої на партнерстві і співробітництві;

- здатність мобілізувати та інтегрувати знання, навички, установки і здібності, які забезпечують оптимальне виконання професійної діяльності в сучасних умовах;

- розвивати здатність до саморегуляції, саморефлексії, самооцінки та швидкого, гнучкого та адаптивного реагування на зміни ситуації [53, с. 21].

Пропонуємо виділити важливе положення змісту поняття «професійна компетентність» наступним чином:

- мета навчання та професійна підготовка;
- вміння фахівців застосовувати наукові та практичні знання до предмету професійної діяльності;
- якісна робота, заснована на знаннях і навичках, знаннях про те, як виконувати дії;
- постійне вдосконалення їх наукової та професійної підготовки;
- індивідуальний стиль і індивідуальні способи самоствердження в професійному середовищі;
- психологічний стан, що дозволяє вести себе незалежно і відповідально [8, с. 54].

Таким чином, під професійною компетентністю в первинному розумінні розуміється здатність фахівців використовувати наукові та практичні знання в сфері професійної діяльності, демонструвати широкий спектр загальних і спеціальних знань, постійно вдосконалювати наукову і професійну підготовку, самостійно визначати і вирішувати нові професійні завдання.

Таким чином, професійна компетентність - це сукупність набутих професійних і загальнокультурних здібностей, що забезпечують ефективну професійну діяльність.

В якості фону для формування професійно-педагогічних компетенцій студентів ми вважаємо, що майбутній вчитель готовий не тільки до професійної діяльності, а й до своєї реальної інфраструктури в якості компонента, який об'єднує його професійні та особистісні якості і забезпечує

його професійний розвиток під час навчання в університеті. О.Марушак стверджує, що підготовка, невід'ємна складова професійної компетентності, являє собою напрямок вчителя, відображене в педагогічній професії, ідеологічну зрілість; прихильність постійному професійному та особистісному зростанню; акцент на прогностиці і динамізмі при розробці авторських методів виховання і навчання дітей [36, с. 99].

Якщо провести концептуальне порівняння професійної компетентності і професіоналізму, то майже всі дослідники компетентності зв'яжуть ці поняття або будуть використовувати синоніми.

У зв'язку з цим слід зазначити, що професіоналізм як категорія освітніх наук має кілька визначень. У довідковій літературі професіоналізм (від лат. profectio – спеціальність) тлумачиться як: оволодіння основами і глибинами будь-якої професії; ступінь майстерності; рівень майстерності і спритності в певних видах знань в залежності від рівня складності виконуваних завдань; набута педагогічна і практична діяльність, вміння грамотно виконувати професійні функції.

Педагогічні навички можуть бути представлені у вигляді систематичної якості особистості вчителя, набутого ним в процесі професійного становлення у вигляді педагогічних навичок [30]; інтегрована якість, що характеризується високим і постійно розвиваються мистецтвом навчання і виховання [40]; риси особистості, які рефлексивно забезпечують самоорганізацію ряду професійних видів діяльності високого рівня, зокрема професійної компетентності, гуманістичної орієнтації, педагогічної компетентності та педагогічних технологій [63]; особистісні якості, гнучкі навички та творча робота, які набувають досвіду як найвищий рівень професійних навичок у певній галузі [13].

1.2. Структура, зміст та рівні сформованості професійно-педагогічних компетенцій студентів

Аналізуючи структуру та зміст професійно-педагогічних компетенцій студентів, ми дійшли висновку, що професійні здібності мають складний систематичний характер і є складною інтегрованою індивідуальною освітою, що поєднує різні здібності.

Для нас лідируюча позиція полягає у визначенні структури професійної компетенції на основі "професійного контексту". Типи здібностей, які в майбутньому будуть включені в структуру професійних здібностей вчителів, визначаються особливостями цієї професійної діяльності.

Серед основних видів компетенцій в структурі професійно-педагогічних компетенцій студентів дослідники зазначають:

- *фахова (предметна, спеціальна)*, спеціаліст з конкретних академічних предметів (предмет, спеціальність) - це вимагає визнання відповідних спеціальностей, наукових відділів, авторитетів: історичних етапів розвитку цієї наукової галузі, загальних принципів, положень, концепцій, основних проблем, методів і технологій на поточному етапі розвитку, а також спеціальних професійних навичок і навичок застосування наукових знань на практиці;

- *психологічні* - можливість використання освітньої діяльності в організації взаємодій психологічних навичок: вікові, анатомічні, фізіологічні та психологічні закономірності розвитку учнів – їх знання, індивідуально-психологічні особливості, розуміння себе, розпізнавання навичок і особистих якостей, розуміння поведінкової особливості, емоційний стан дитини, здатність дитини структурувати ці знання певним чином і застосовувати їх для організації ефективних освітніх взаємодій, володіти рядом психологічних якостей, які важливі на професійному рівні;

- *комунікаційні* - здатність до професійного спілкування, система

наукових знань і комунікативних навичок: здатність орієнтуватися в ситуації практичного освітнього спілкування;

- *соціальні* - здатність до співпраці на високому рівні з соціальними і професійними колективами і студентами, до професійного спілкування, до мирного вирішення професійних спорів, до встановлення міжособистісних відносин;

- *методологічні* - розуміння педагогічної позиції людини, сприйняття власного досвіду на рівні теорії, розуміння різних підходів до освіти і вибору методів, механізмів пізнання і саморозвитку, службовців інструментом діяльності, критичне розуміння деяких концептуальних положень і творча реалізація;

- *методичні* - знання цілей і завдань тієї чи іншої дисципліни на поточному етапі розвитку, обізнаність і вміння орієнтуватися в сучасній методичній літературі, знання методичних прийомів, методів і прийомів викладання і навчання, знання сутності навчального процесу, форм організації навчання, диференціації та індивідуалізації навчання, методик навчання, вміння планувати навчальну діяльність, орієнтовану на вік учня і поставлені цілі навчання, вміння правильно використовувати методичні прийоми і методи, вміння прогнозувати навчальний процес, розробляти додатки і управляти ними;

- *моральні* - готовність, здатність, загальноприйняті моральні норми, система професійних норм і правил поведінки вчителів, психологічні та освітні засоби впливу вчителів через внутрішню особисту поведінку дитини, здатність вирішувати професійні завдання на основі встановлених гуманістичних моральних принципів, їх методів і прийомів, необхідність жити відповідно до норм освітньої етики;

- *операційно-діяльнісні* - навички, необхідні педагогам для здійснення різних видів професійної діяльності: виховної, навчальної, розвиваючої, діагностичної, організаційної, комунікативної, самоосвітньої;

- *загально-культурні* - знання культури українського і світового мистецтва, розвинена культура мови і поведінки, вміння жити в суспільстві за культурними нормами і правилами, знання суті культури освіти;

- *менеджмент* - включає в себе вміння управляти навчальним процесом, знання основ теорії менеджменту, знання, аналіз, організацію, навички планування, навички постановки цілей, контролю, діагностики;

- *рефлексивні* - здатність розуміти і аналізувати власні досягнення, реалізовувати себе як об'єкт освітньої діяльності, оцінювати і прогнозувати власне розуміння інших учасників освітнього процесу.;

- *загальнонаукові* - знання основних філософських категорій і понять у філософії і соціології науки, напрямків і теорій, володіння концептуальним апаратом і основними підходами до знань і методів сучасної науки; знання основ педагогічної науки, основних педагогічних категорій, систем педагогічної науки і міждисциплінарних зв'язків педагогіки, знання, розуміння методів і прийомів науково-педагогічних досліджень і володіння.

Аналізуючи різні погляди вчених на зміст професійної компетенції вчителя, слід зазначити, що всі вони визначають різний набір компонентів і надають різне значення особистісних та мотиваційних компонентів. Професійна кваліфікація, що представляє собою комплексне індивідуальне навчання, складається з ряду компонентів, що охоплюють всі аспекти майбутнього вчителя. Таким чином, наявність його змісту є когнітивно-операційним або пізнавальний, операційний і особистісний.

Зміст професійно-педагогічних компетенцій студентів об'єднує наступні складові:

1) цінність - мотиваційна, включаючи цінність і мотивацію професійної компетентності;

2) когнітивні навички, що охоплюють знання, що входять до складу всіх видів здібностей (загальнонаукові, тематично - професійні, методологічні, психологічні, соціально-комунікативні, психосоціальні знання);

3) операції - діяльність, що складається з навичок і здібностей;

4) особистісно включає в себе професійно важливі якості, необхідні майбутньому вчителю для формування і розвитку професійних здібностей і подальшої реалізації освітньої діяльності;

5) поведінкові елементи, в тому числі певний досвід реалізації власних професійних здібностей.

До елементів функціонування і діяльності професійних здібностей майбутніх вчителів ми відносимо наступні групи професійних навичок:

1) діагностичні навички (здатність точно діагностувати освітні заходи); інформаційні навички (здатність викладати та отримувати освітню інформацію); навички мобілізації та розвитку (здатність активно мотивувати учнів та сприяти їх особистісному зростанню); конструктивні та організаційні навички (здатність планувати, проектувати, організовувати та розвивати освітні процеси управління).

2) здатність до соціальної взаємодії і педагогічного спілкування, яка складається з: навичок соціальної взаємодії (здатність співпрацювати і будувати міжособистісні відносини); комунікативні навички (здатність досягати освітніх цілей за допомогою спілкування); навички сприйняття (здатність слухати і формувати зворотний зв'язок); професійні розмовні навички (здатність спілкуватися). мовна діяльність-говоріння, читання, письмо, іноземна мова (аудіювання).

3) рефлексивні навички (здатність розуміти і аналізувати власні професійні здібності): аналітичні навички; нормативні навички; навички саморозвитку.

Як складне особистісне утворення професійно-педагогічні компетенції студентів проходить кілька рівнів. Необхідність врахування динаміки формування та діагностики рівня формування професійних здібностей майбутнього педагога вимагає визначення критеріїв і показників, за якими різниться рівень формування досліджуваного явища.

Залежно від ступеня прояву та відповідного ступеня формування важливого компонента професійної компетентності було визначено 3 рівні відтворення (низький), продуктивності (середній) та креативності (високий).

Динаміка розвитку професійної компетентності педагога, як визначає С.Фурманюк перехід від репродуктивного рівня виконання дій і маніпуляцій до творчості, гармонізації та ускладнення діяльності педагогічних здібностей і комунікаційних панелей [71, с. 87]. Згідно з іншими дослідженнями, в процесі переходу з більш низького рівня на більш високий рівень професійних досягнень структура професіоналізму, склад його елементів і взаємозв'язок між ними змінюється.

Репродуктивний (низький) рівень характеризується можливим аналізом змісту і характеристик засвоєних знань або засобів діяльності, їх перетворенням і відтворенням із співвідношенням окремих аспектів.

Продуктивний (середній) рівень характеризується вирішенням певних завдань перетворення об'єктів з метою отримання нових результатів з використанням засвоєних знань і засобів діяльності, але з завданнями для вирішення проблеми може бути використаний тільки рівень, в якому вивчені знання або засоби діяльності серед прикладів діяльності.

Творчий (високий) рівень також характеризується використанням отриманих знань або засобів діяльності для вирішення конкретних практичних завдань і отримання нових результатів, але здійснюється шляхом пошуку, синтезу і розробки незалежних програм прийняття рішень і поведінки в ситуаціях і явищах, відмінних від умов навчання.

Визначаючи параметри кожного рівня, можна визначити динаміку розвитку професійних здібностей майбутніх вчителів в процесі загальної освіти і навчання.

1.3. Сутність, зміст та критерії самостійній роботі студентів у формування професійно-педагогічних компетенцій

В умовах змін в інформаційному суспільстві діяльність сучасних фахівців в педагогічній сфері набуває все більш інноваційний характер. Це виправдовує необхідність створення нових знань, навичок та особистих стратегій професійного розвитку на основі мобілізації інтелектуальних та творчих зусиль.

Крім того, необхідність постійного вдосконалення за рахунок розвитку інтелектуальних і творчих здібностей виникає з характеру педагогічної роботи, адже майбутній педагог повинен відрізнятися не тільки високим рівнем знань, майстерності, а й підготовкою до творчого розвитку своєї професійної освіти. У той же час свідоме ставлення майбутнього вчителя до самостійної роботи сприяє підвищенню ефективності процесу розвитку самостійності як особливої професійної якості, інтелектуальних і творчих здібностей.

Самостійна робота спрямована на розширення та інтеграцію знань здобувачів освіти, оволодіння методами пізнання, формуванню вольових якостей і почуття відповідальності та організованості. Одним з основних завдань самостійної роботи здобувачів вищої освіти є розвиток навичок ефективною самостійної професійної (практичної, наукової, теоретичної) діяльності на рівні європейських і світових стандартів.

Правильно організована самостійна робота розвиває увагу, розвиває здатність міркувати, аналізувати, мислити аналітично і в цілому сприяє розвитку інтелектуальних і творчих здібностей здобувачів освіти.

На даному етапі розвитку педагогічної науки в роботах сучасних вчених самостійна робота студентів розглядається з різних точок зору і тому відрізняється різним змістом це поняття. Таким чином, у більшості робіт «самостійна робота» визначається як розумно орієнтована, організована і

систематично орієнтована навчально-пізнавальна діяльність, що виконується без прямої допомоги вчителів для досягнення очікуваних результатів заздалегідь [10, с. 25]. Н. Ляшова зазначає, що у процесі такої роботи здійснюється оцінка, засвоєння навчальних матеріалів, формування здатності працювати зі значним обсягом навчальних матеріалів і наукових знань, а також розвиток аналітичних здібностей [33]. У працях дослідників самостійна робота розглядається як діяльність, що складається з безлічі елементів: творчого сприйняття і розуміння навчальних матеріалів під час занять [4, с.77]; практичні заняття, іспити, тести; групова пізнавальна діяльність учнів в класі або в позакласні години, як окремих людей різних типів [70, с. 188].

Крім того, самостійна робота вважається найважливішою умовою самоорганізації в освоєнні методів професійної діяльності, пізнання і поведінки [38, с. 154]; інструмент педагогічного керівництва і управління самостійною пізнавальною і дослідницькою діяльністю, здійснюваної в процесі самонавчання і професійного самовизначення [28, с. 97]; педагогічний інструмент, що забезпечує управління освітньою діяльністю, що відбувається за відсутності вчителів, як організаційна система умов [50, с. 57]. Таким чином, з наведеної вище інтерпретації та визначення самостійної роботи випливає, що, з одного боку, діяльність розглядається як діяльність, яка служить стимулом для пізнавального інтересу та сприяє професійному розвитку, тоді як, з іншого боку, самостійна робота передбачає навмисне залучення до система навчальних умов, як найвища ефективність і результативність професійної освіти.

Таким чином, ефективність розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів залежить від ефективної організації самостійної роботи. На думку вчених, самостійна робота майбутніх фахівців орієнтована на вирішення наступних завдань: самостійне навчання студентів; створити умови для застосування єдиного підходу до організації самостійної роботи студентів з метою закріплення і поглиблення їх знань, професійних навичок, умінь і

здібностей; виконання індивідуальних завдань в академічній сфері та формування у студентів практичних навичок у вивченні та засвоєнні навчальних матеріалів (курсів роботи, проекти, окремі навчальні та дослідницькі теми, презентації); підтримка в освоєнні сучасних методів навчання (комп'ютерні, мультимедійні, інтернет-ресурси і т.д.); сприяти формуванню у студентів культури аналітичного і критичного мислення, самостійності та ініціативності в пошуку і придбанні знань, необхідних для гармонійного розвитку особистості майбутніх професіоналів і педагогів.

У сучасній педагогіці вищої освіти ґрунтуючись на концепції М.Фіцули [70, с. 256], самостійна робота студентів класифікується за кількома критеріями:

1. Беручи до уваги місце і час проведення заходу, характер співпраці і метод контролю якості самостійної роботи з боку вчителя, розрізняють наступне:

- а) самостійна робота студентів на заняттях;
- б) позакласне самостійне навчання;
- в) самостійна робота під керівництвом вчителя, що виконується під час індивідуальних занять;

2. За рівнем прихильності:

- а) обов'язкові, навчальні та робочі програми (виконання навчальних завдань, підготовка курсів, семінарів, практичних занять, виробничої, переддипломної практики; підготовка та захист курсових та магістерських робіт);

б) бажану (участь у науковому співтоваристві, зустрічах, підготовці наукових тез, рецензуванні статей, звітів та інших студентських робіт);

- в) добровільну (участь у різних конкурсах, олімпіадах, іспитах, виготовлення наочних посібників, підготовка технічних засобів навчання).

3. Залежно від рівня прояву творчості учнів:

- а) відтворення, що виконується за певною схемою самостійної роботи

(відтворення раніше набутих знань, навичок, умінь);

б) слухання, завершення занять викладачів, планів, тез;

в) евристична самостійна робота, спрямована на вирішення проблемних питань, отримання нових знань, структурування і використання їх в нових освітніх ситуаціях (створення довідників, складання контурних схем, рішення творчих завдань);

г) незалежна дослідницька діяльність, спрямована на проведення наукових досліджень, розробку дослідницьких проектів і проведення наукових і творчих досліджень.

У той же час самостійна робота, формування практичних навичок і здібностей учнів, пов'язаних з виконанням практичних методичних, виконавських і дослідницьких завдань в процесі професійно-педагогічної освіти, стає ефективною і дієвою формою вивчення навчальних матеріалів. У той же час забезпечення ефективності та результативності професійної підготовки майбутніх вчителів в процесі самостійної роботи має забезпечувати розвиток важливих професійних здібностей, в тому числі інтелектуальних і творчих. У зв'язку з цим висловлюємо думку, що основною передумовою для цього процесу є наявність встановлених особистісних і професійних якостей майбутнього вчителя, які сильно впливають на рівень розвитку інтелектуальних і творчих здібностей.

У сучасній психолого-педагогічній літературі розглядається питання самостійної роботи, зокрема підготовки майбутніх учителів, у контексті розуміння феномену незалежності. Самостійність проявляється як неодмінна якість, суть самостійної роботи і служить ознакою її інтелектуальної складової. З іншого боку, незалежність вважається найкращим кроком у формуванні особистих здібностей.

Самостійність в загальноприйнятому педагогічному розумінні - одна з основних рис особистості, вона проявляється в умінні ставити перед собою цілі, прагнути до їх досягнення і покладатися на власні сили. Академік М.

Ярмаченко, звертає увагу на те, що самостійність характеризується наступними факторами: сукупністю засобів (знань, умінь, здібностей), якими володіє людина, ставлення людини до процесу діяльності, його наслідків і умов практики, а також його зв'язок з іншими людьми, які розвиваються під час діяльності [51, с. 318].

Самостійність в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя проявляється в розумовій продуктивності студента, здатності майбутнього педагога ставити цілі, приймати рішення, планувати свою діяльність, шукати рішення пізнавальних і творчих завдань. Крім того, поняття самостійності завжди підкреслює активність і ініціативу студента, його пізнання, дослідження, здатність ставити жовтневі організаційні завдання і вирішувати їх самостійно [61, с.85].

Отже, самостійність в сучасному освітньому процесі проявляється як особлива вимога до майбутнього вчителя, а також виступає як головна якість особистості, що формується в процесі розвитку інтелектуальних і творчих здібностей. З іншого боку, самостійність як професійна кваліфікація майбутнього вчителя з самого початку необхідна для здобуття професійної освіти у вищих навчальних закладах, які поступово формуються в рамках самостійної роботи.

У той же час, на думку вчених, на самостійність впливає активність і необхідність творчого і критичного мислення і надає аргументи та критерії. Це за словами М. Ярмаченка, так формується творча самостабільність і творче мислення [51, с. 215].

При цьому самостійність як якість формується на основі цілеспрямованого процесу самоосвіти і самоосвітньої діяльності майбутнього педагога. Сучасне інформаційне суспільство формує методологічну і практичну передову мову для розвитку самоосвіти, найважливішого елемента освіти.

Процес самоосвіти відбувається, коли майбутній педагог усвідомлює

брак наявних знань для вирішення професійно-педагогічних завдань і необхідність опанувати чимось новим. Це пов'язано з тим, що знання, як правило, безповоротно застарівають і відстають від життєвих потреб протягом 5-7 років [47, с. 119].

Самоосвіта, спрямована на постійне самовдосконалення, самовдосконалення вчителів, є невід'ємною складовою професійної освіти, що сприяє накопиченню знань, формуванню інтелекту, розвитку розумових здібностей і здібностей [11, с. 59].

На думку М. Які, самоосвіта є цінною для розвитку та формування інтелекту, а також для необхідних елементів освіченої людини. Ефективність самоосвіти залежить від розвитку особистісних якостей, а також від реалізації особистих якостей [72, с. 53]. Л. Радковська зазначає, що підготовка до самоосвіти свідчить про високий рівень самостійності учнів. Розглядаючи самоосвіту як процес, який відбувається у відповідь на внутрішні потреби людини у задоволенні різних інтересів та вимог, розширенні світогляду та підвищенні професійного рівня, дослідники довели, що набуття студентами досвіду організації самостійної роботи призводить до гарантованих результатів [58, с.105]. Проведений аналіз дозволяє, з одного боку, стверджувати, що самоосвіта завоювала позицію з одного боку, як самостійну, універсальну, особистісно-орієнтовану діяльність стає неодмінним атрибутом майбутнього педагога, присутність якого проявляється в самоосвітній і самоосвітній діяльності. У той же час незамінна якість самоосвіти в професійній педагогіці поєднується з мотивацією до самостійного ведення матеріалу, безпосередньою особистою увагою і стійкою потребою в майбутньому вчителя.

Для майбутнього вчителя відданість самоосвіті вимагає розвитку наполегливості для досягнення цілей, завдань, внутрішньої організації та інших моральних і особистих якостей, необхідних сучасним вчителям. У свою чергу, відданість самоосвіті забезпечує ефективність процесу розвитку

інтелектуальних і творчих здібностей майбутнього вчителя.

Але варто відзначити, що здатність до самоосвіти формується тільки в умовах самостійної життєдіяльності. У зв'язку з цим академік І. Зязюн порівняв визначення "самоосвіта" з термінами "самопізнання", «концепція особистості» і «ефективність самоосвіти». А концепція, запропонована Завалко, це самоосвітня діяльність вчителя, в даному випадку цілеспрямована, планова і самостійна наукова категорія для підвищення його професійних навичок і професіоналізму, «самоосвітня діяльність вчителів» вважається суто професійною функцією, мета її здійснення пов'язана з підвищенням ефективності освітньої діяльності [14, с. 85].

Суть самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя визначається потребами, ціннісними установками, ідеалами, що визначаються вимогами суспільства до професії вчителя. У процесі самореалізуючої діяльності майбутній педагог набуває нових знань, формує навички, реалізує освітній напрям, розширює свій культурний рівень сили, розвиває свій індивідуальний педагогічний стиль. Таким чином, самоосвітня діяльність майбутньої вчителя повинна бути спрямована на придбання теоретичних знань і практичних навичок, вирішення професійних завдань, сприйняття нових ідей і формування відкритості до впровадження інноваційних технологій. В цілому, діяльність з самоосвіти забезпечує формування важливих професійних і особистісних якостей і здібностей особистості, тобто інтелектуальних і творчих здібностей, і їх розвиток є основою професійного самовдосконалення особистості.

Від цього залежить, перш за все, ефективність самоосвітньої діяльності сучасних педагогів від визначення позитивного настрою і стабільної мотивації, вибору правильних методів і форм навчання залежить послідовність. Все це направлено на формування дослідницьких навичок, методичних і виконавчих дій, творче ставлення до пошуку ефективних методів роботи в ході самостійної роботи. Це доводить, що самоосвітня діяльність майбутнього педагога є важливою складовою системи організації

самостійного навчання студентів сучасних вищих навчальних закладів і свідчить про високий рівень самостійності майбутнього педагога. У процесі особистісно-орієнтованої професійної самосвідомої діяльності майбутнього вчителя формуються необхідні професійні навички та незамінні особистісні якості, що забезпечують ефективність процесу розвитку інтелектуальних і творчих здібностей.

Таким чином, реалізована складова самостійної роботи майбутнього вчителя - структурний аналіз дозволяє зробити висновок про те, що самостійна робота є складовою частиною комплексу оптимальних педагогічних умов, що забезпечують формування таких незамінних якостей особистості, як самостійність, здатність до самоосвіти і самоосвіти. діяльність. Неодмінна єдність і взаємовплив цих якостей - мета нашого дослідження, спрямованого на розвиток інтелектуальних і творчих здібностей майбутніх вчителів.

Висновки до першого розділу

Суть наукових результатів, отриманих в першому розділі, полягає в конкретизації і уточненні змісту понять «професійна компетентність»; у визначенні структури, змісту та рівнів сформованості професійно-педагогічних компетенцій студентів та обґрунтуванні сутності, змісту та критерій самостійної роботи студентів у формування професійно-педагогічних компетенцій.

Ці результати викладені в наступних результатах:

1) професійно-педагогічна компетентність майбутнього педагога - це складне комплексне особистісне утворення, що характеризується діалектичністю, динамізмом, саморозвитком, самоорганізацією, складним систематичним характером;

2) за структурою професійно-педагогічна компетентність майбутнього педагога складається з розділів, що включають такі види компетенцій:

психологічний, соціально-комунікативний, загальнонауковий і предметно - професійний, методологічний.

3) зміст компетенції включає в себе наступні ключові елементи, що становлять структуру професійно-педагогічної майбутнього вчителя: ціннісно-мотиваційний, пізнавальний, оперативно-діяльнісний, особистісний ріст.

4) самостійна робота є складовою частиною комплексу оптимальних педагогічних умов, що забезпечують формування таких незамінних якостей особистості, як самостійність, здатність до самоосвіти і самодіяльності майбутнього вчителя.

РОЗДІЛ 2. ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ У САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ З ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Педагогічні умови формування професійно-педагогічних компетенцій студентів у самостійній роботі з загальнопедагогічної підготовки

Процес формування професійно-педагогічних компетенцій здобувачів освіти - це процес стимулювання їх розвитку в процесі загальноосвітньої підготовки і подальшого особистісного та професійного саморозвитку.

Ми розглядаємо педагогічні умови формування професійно-педагогічних компетенцій здобувачів освіти як необхідну ситуацію, передумову, яка визначається сутністю, змістом і структурою професійно-педагогічних компетенцій студента.

Роблячи акцент на педагогічних умовах формування професійно-педагогічних компетенцій студентів, ми керувалися системним, активним і гуманним підходом, який взаємопов'язаний і відображає суттєві особливості професійних компетенцій.

Ми виділяємо педагогічні умови загальноосвітньої та навчальної організації, які позитивно впливають на формування професійних компетенцій здобувачів освіти:

1. Наявність активної професійної мотивації і стимуляції для підвищення його рівня.

2. Наявність професійно важливих якостей, необхідних для формування і розвитку професійних компетенцій здобувачів освіти.

3. Поєднання освітніх методик організації педагогічних процесів в поєднанні з систематичним і послідовним поетапним залученням здобувачів освіти в професійну діяльність.

4. Опанування методологію розробки та реалізації індивідуальних стратегій формування та розвитку професійно-педагогічних компетенцій студентів.

Наявність активної професійної мотивації і стимуляції для підвищення її рівня.

Ми повністю згодні з думкою Я. Баранець: «Спосіб управління формуванням мотиваційних сфер навчання полягає в певній організації освітньої діяльності» [1, с. 48]. Виділимо наступні фактори, що сприяють формуванню внутрішніх позитивних професійних мотивів:

- усвідомлення неминучої кінцевої мети навчання в університеті;
- визнання теоретичної та практичної значущості ЗУН, методів асиміляційної діяльності та виникаючих якостей, що мають професійне значення;
- професійна спрямованість освітньої діяльності;
- емоційна форма навчального матеріалу;
- психологічно продумана система прийомів, методів і засобів створення проблемних ситуацій в структурі колективної діяльності;
- студентські групи, наявність сприятливого когнітивного клімату в навколишньому середовищі;
- якість освіти (збагачення контенту особистісно-орієнтованими матеріалами, різні способи освітньої підтримки позитивної мотивації).

Необхідними умовами для формування професійної мотивації здобувачів освіти та підвищення поточного рівня є інструменти, методи та методи процесу професійної підготовки в університеті.

Наступною педагогічною умовою є використання сукупності педагогічних прийомів та технологій в поєднанні з систематичним і послідовним поетапним залученням студентів в професійну діяльність.

У психолого-педагогічній літературі педагогічна технологія організації педагогічного і виховних процесів (від грецького *techne* – мистецтво, наука,

logos – поняття, вчення) має кілька ідей для свого визначення.

Аналіз вищевказаних освітніх технологій дозволив нам виділити наступні поєднання освітніх технологій: це, на наш погляд, найбільш ефективно у формуванні професійно-педагогічних компетенцій здобувачів освіти: проблемні, засновані на завданнях, імітаційне моделювання, імітаційні ігри, творчі проектні методики.

Ці методи засновані на особистій активності, змістовному процедурному та інтерактивному підході. Основні риси, властиві сукупності певних освітніх технологій, узгоджуються зі змістом і структурою досліджуваного особистісного освіти, тому їх систематичне і послідовне поетапне задіяння найбільш адекватно відповідає цілям і завданням формування професійно-педагогічних компетенцій здобувачів освіти. Ними є:

- цілісність, цілісність комплексності, як єдність, засноване на інтегративному якості численних компонентів, які взаємодіють, утворюючи цілісність;

- заснований на системі наукових, концептуальних, логічних уявлень і науково обґрунтованих логічних гіпотез;

- технологічність, алгоритмічність, відтворюваність, як діяльнісний процес взаємодії його суб'єктів, який може відбуватися і відтворюватися в певному порядку (алгоритмі);

- варіативність, ситуативно-керованість-здатність видозмінюватися і адаптуватися при необхідності, здатність змінювати послідовність, періодичність застосування алгоритмічних елементів в залежності від педагогічної ситуації, а також здатність контролювати процес (діагностика, планування, прогнозування);

- антропоцентризм, розвиток характеру - націленість на безперервний розвиток особистості;

- чітка фіксація і відповідність цілей і результатів.

На наш погляд, ефективність комбінування освітніх методик полягає в

тому, що воно включає в себе 3 взаємопов'язаних етапи, які дають можливість гнучко управляти процесом формування професійної компетентності. Мотивація до оволодіння професійними здібностями, організація діяльності майбутніх педагогів для їх формування і контролю результатів. Перевага поєднання педагогічних прийомів полягає в тому, що результат контролю впливає на зміст організаційного етапу – вони дозволяють змінювати його відповідно до потреб майбутніх педагогів. Поєднання освітніх технологій, заснованих на принципі системності, створює взаємозв'язок між структурою, змістом, засобами організації освітнього процесу, цілями і результатами діагностики, що виявляється в гармонійному поєднанні всіх елементів освітньої системи.

Ефективність поєднання освітніх технологій дозволяє складати навчальні матеріали таким чином, щоб включити майбутніх викладачів в активний процес пізнання, вплинути на цінність мотиваційного, когнітивного, операційного, особистісного та поведінкового елементів професійної компетентності та забезпечити підвищення її рівня.

Наявність професійно важливих якостей, необхідних для формування і розвитку професійних здібностей викладачів в майбутньому, є наступним педагогічним умовою формування і розвитку професійних здібностей викладачів, яке тісно пов'язане з попередніми і подальшим педагогічними умовами - оволодінням методикою складання і реалізації індивідуальних стратегій формування професійних здібностей і професійно-педагогічних компетенцій здобувачів освіти. Тільки майбутній педагог, який усвідомив себе суб'єктом власної освітньої діяльності та професійного становлення, має потенціал для активного професійного саморозвитку, цілеспрямованого формування професійно важливих якостей і професійних.

Рефлексивні процеси ефективної професійно-педагогічної діяльності, самоаналіз і самопрезентація відіграють важливу роль у виявленні, формуванні та розвитку професійно важливих якостей.

Професійна компетентність має 2 аспекти: зовнішній (когнітивно-операційний) і внутрішній (індивідуальний). Отже, об'єктом діагностики та управління повинні бути не тільки зовнішні прояви – ЗУН, а й внутрішні професійно важливі якості викладача, оскільки наявність професійних здібностей в основному є результатом внутрішнього особистісного та професійного розвитку.

Вчені підкреслюють, що це пояснюється сформованістю або відсутністю багатьох професійно важливих якостей у майбутнього педагога, оскільки формування професійно важливих якостей відбувається нерівномірно, а самоосвіта деяких студентів дуже повільно переходить в активний процес самовдосконалення. Від їх наявності залежить рівень професіоналізму випускників педагогічних вузів і якість їх педагогічної роботи.

Тому необхідно розвивати у майбутнього вчителя бажання і потребу в усвідомленні своєї особистості і професійної сутності. Весь процес професійного виховання і перепідготовки повинен здійснюватися таким чином, щоб індивідуальна професійна сутність майбутнього педагога стала однією з його найважливіших цінностей.

2.2. Загальнопедагогічна підготовка як засіб формування професійно-педагогічних компетенцій студентів

Формування професійно-педагогічних компетенцій студентів є досить складний процес і його успішність залежить від того, наскільки добре в умовах вищої освіти вирішуються наступні завдання:

- направляти педагогічний процес на розвиток особистості майбутнього вчителя, направляючи його до визнання цінності майбутньої професії, власної особистості і професійних здібностей;
- використання всіх структурних елементів університетської освіти,

важливе місце в змісті яких належить загальній освіті та навчанню;

- втілення суті, змісту і педагогічних прийомів, що забезпечують індивідуальний підхід до діяльності організації;

- максимізувати педагогічні та педагогічні функції педагогічної теорії і практики в процесі вивчення педагогічної галузі, в організації освітньої практики учнів, у формуванні професійної компетентності в самостійній педагогічній дослідницькій діяльності з педагогіки.

Рішення перерахованих вище завдань неможливо без визначення ролі кожного структурного елемента всієї системи освіти університету, в тому числі його загального педагогічного елемента.

Ця проблема не нова. Тема загального виховання та підготовки майбутніх вчителів привернула увагу багатьох вчених різних епох. Ще видатний педагог Я. Коменський писав, що: «Вчитель, вихователь дитини, повинен багато знати і вміти, оволодіти мистецтвом виховання і виховання... Необхідно розпалити в дітях гаряче прагнення до знань і навчання» [45, с.76].

Досліджуючи проблему педагогічної освіти, К.Ушинський вказав на необхідність об'єднання теорії освіти і освітньої практики, всебічного розвитку і творчого мислення в педагогічній освіті. Різні аспекти загальної освіти та підготовки майбутніх учителів досліджувалися видатними українськими педагогами, серед яких: Г.Ващенко, В. Винниченко, Б. Грінченко, О. Духнович, М. Грушевський, С. Русова, І. Сікорський.

У роботах І. Зязюна [17, с.10] теорія освіти вважається основою педагогічної освіти. Вони надають великого значення структуруванню педагогічних знань і розробці концепцій, що розкривають сутність, компоненти, форми і методи їх застосування в педагогічній практиці.

З демонстрацією теоретичних елементів освіти і навчання в останні роки велика увага була приділена вивченню самостійної роботи студентів в області педагогіки як важливого структурного елемента. Самостійна робота дає практичний напрямок загальній освіті та навчанню.

Самостійною роботою здобувачів вищої освіти вважається активна творча робота студентів на заняттях і позакласної діяльності, що виконується в рамках певної освітньої діяльності без участі викладача або під його безпосереднім контролем і контролем. Метою самостійної роботи є формування у майбутніх педагогів потреби діяти усвідомлено і цілеспрямовано, самостійно здобувати знання, вміння і здібності, розвивати якості, що свідчать про професійну компетентність.

Н. Статінова звертає увагу на збільшення частки самостійної роботи в системі підготовки майбутніх фахівців, говорить про зміну характеру організації, необхідності оновлення змісту, форми і методу її проведення у вищій освіті. «По-перше, лекції набули нового значення з точки зору скорочення тривалості занять. Це стало проблематичним, спостережливим та інтенсивним. Семінари були замінені детальними розмовами, абстрактними дискусіями та дискусійними семінарами, ситуаційним аналізом, навчанням, рольовими іграми тощо» [53, с. 150]. Підвищення ефективності самостійної роботи у закладах вищої освіти можливе, лише якщо, воно чітко сплановане, здобувачі освіти проінформовані про основні напрямки і вимоги, є адекватне навчально-методичне забезпечення, створення необхідних матеріально-технічних умов, є орієнтація завдань самостійної роботи на розвиток індивідуальних здібностей, особистісний рис. Була розроблена і застосована система контролю особистісного зростання, особистісних здібностей, професійного спрямування, об'єктивних знань [53, с.153].

Дослідники В.Буряк, О. Коновал, О. Лаврентьева визначають самостійну роботу як форма, засіб, метод і вид пізнавальної діяльності студентів [66, 25, 31]. Вони розглядають самостійну роботу як засіб досягнення цілей педагогічної освіти, пошуку учнями нових знань, способів вирішення освітніх завдань, формування професійно-педагогічних компетенцій студентів.

На думку О. Коновала, для засвоєння педагогічних знань, набуття навичок, поглиблення педагогічних горизонтів і формування професійних

якостей особистості вчителя самостійна робота покликана виконувати наступні функції:

- оснащення учнів педагогічними знаннями, які складають основу їх педагогічного світогляду;
- інтеграція педагогічних навичок і відпрацювання методів пізнавальної діяльності;
- розвиток самостійності педагогічного мислення майбутніх учителів;
- залучення студентів до використання освітніх ідей та досягнень передової практики у практичній роботі [21, с. 48].

Науковець Лаврентьева О.О. визначає, що «умовою успішності самостійної роботи визнано системність і регулярність її здійснення студентами. Це досягається цілеспрямованою роботою викладацького складу ВНЗ на основі високої вимогливості шляхом конкретного керівництва та контролю за самостійною, щоденною, ритмічною роботою кожного студента з першого дня навчання і до закінчення ВНЗ з метою оволодіння ним науковими знаннями» [29, с. 75].

Ефективність самостійної роботи в загальноосвітній підготовці майбутніх вчителів визначається системним, цілеспрямованим і ритмічним характером самостійного дослідження, своєчасним моніторингом його результатів і грамотним педагогічним керівництвом.

Управління самостійною роботою значно полегшується в умовах координації самостійної роботи, що проводиться відповідно до графіка занять, з педагогічною практикою.

У загальному освітньому та навчальному змісті важливе місце відводиться освітній практиці. Ідея поєднання теоретичної підготовки з цілеспрямованою практичною діяльністю, систематичного залучення здобувачів освіти до безпосередньої участі в навчальному процесі привела багатьох дослідників. У педагогічних дослідженнях здійснюється теоретичне обґрунтування різних аспектів педагогічної практики, і потенціал учнів в їх

професійному розвитку порушується.

Педагогічна практика розглядається як професійна освіта (В.Сухомлинський), усвідомлення соціальних функцій вчителів (П. Полянський), набуття нових посад і прав, нового статусу (Л. Кривинський), спілкування зі студентами, знання суті навчального процесу (З. Максимовська).

Всі дослідники сходяться на думці, що ефективність професійно-педагогічних компетенцій студентів визначається тісною взаємодією педагогічної і самостійної роботи в області педагогіки з педагогічною практикою. У процесі освітньої практики, в умовах безпосереднього спілкування зі студентами та викладачами здійснюється інтеграція та розвиток професійної спрямованості розуму здобувачів освіти, педагогічної уяви, педагогічної спостережливості, організаторських навичок. Оволодіння методикою дослідницької діяльності, виконання завдань планування досліджень і проведення самостійних педагогічних досліджень в процесі педагогічної практики формує готовність здобувачів освіти до педагогічної діяльності і дає позитивні результати у формуванні їх професійно-педагогічних компетенцій.

Таким чином, загальна освіта та навчання - це система взаємопов'язаних та взаємопов'язаних елементів - загальнотеоретичного, практичного, інноваційного та практичного. Зміст загальнопедагогічної підготовки здобувачів освіти складається з загальнонаукових і теоретичних основ педагогічної науки для формування їх професійно-педагогічних компетенцій. Основою прикладної складової є самостійна робота в області педагогіки. Інноваційні компоненти розкривають теоретичну основу та методологію навчально-дослідницької діяльності з підготовки студентів до інноваційної педагогічної роботи. Практичний елемент забезпечує єдність теоретичної та практичної підготовки в процесі педагогічної практики.

Система загальної освіти і навчання заснована на принципах

особистісної орієнтації, активної діяльності, педагогічної взаємодії, співпраці та спільної творчості в системі відносин «викладач – студент». Взаємозв'язок різних форм організації навчального процесу - конференцій, семінарів, лабораторних практичних занять, індивідуальних занять, консультацій, педагогічної практики - покликана реалізувати цілі і завдання загальної освіти і навчання і сформувати гармонійне поєднання всіх складових.

Згідно з навчальною програмою Міністерства освіти і науки України, загальноосвітня підготовка майбутніх учителів складається з навчального курсу «Загальна педагогіка», яка охоплює загальні основи педагогіки, дидактику, теорію виховання, школознавство).

Курс дисципліни «Загальна педагогіка» є основоположним у змісті загальноосвітньої освіти, концентрує основні методологічні та теоретичні положення педагогічної науки. У його роботу входить обґрунтування побудови педагогічних процесів, глибоке знання основних педагогічних категорій і понять, теорії виховання і навчання, основних питань організації педагогічних процесів в школах. На основі отриманих знань, свідоме засвоєння окремих методик та інших навчальних курсів в майбутньому.

До речі, якщо проаналізувати програми, тематичні плани з цього курсу, то можна відзначити, що час, відведений на лабораторні та практичні заняття, було скорочено за останні роки з 46 год. до 32 грудня, а кількість годин самостійного навчання збільшилася з 36 год. до 56 годин. Такий розподіл часу не підходить для студентів, щоб отримати необхідні освітні навички. Існують також деякі нелогічності і протиріччя досліджуваних предметів і модулів, пріоритет окремих предметів, представлених для дослідження на лабораторних і практичних курсах, і пріоритет окремих предметів, представлених на курсах для самостійного вивчення. Ці недоліки порушують основний принцип організації навчання студентів - принцип послідовності та послідовності. Недостатньо уваги приділяється і розділу «Шкільна робота», в якому розглядаються тільки принципи шкільного управління, а такі питання,

як систематична робота в школі, вивчення і узагальнення досвіду подальшого навчання, вирішуються учнями самостійно.

Висновки до 2 розділу

Суть наукових результатів, отриманих у другому розділі полягає в обґрунтуванні педагогічних умов, що забезпечують ефективність загальнопедагогічної підготовки у формуванні професійно-педагогічних компетенцій студентів та в аналізі загальнопедагогічної підготовки студентів з формування професійно-педагогічних компетенцій.

Педагогічними умовами, що забезпечують ефективність загальнопедагогічної підготовки у формуванні професійно-педагогічних компетенцій студентів є: а) наявність позитивної професійної мотивації і її рівень; б) наявність професійно важливих якостей необхідних для формування професійно-педагогічних компетенцій студентів; в) оволодіння методикою складання та реалізації індивідуальної стратегії формування професійно-педагогічних компетенцій студентів.

Загальна освіта та підготовка є важливим інструментом у встановленні професійно-педагогічних компетенцій студентів. Це загальнотеоретична, самостійна, науково-дослідна і педагогічна система практики, спрямована на ознайомлення майбутніх педагогів з науковою основою їх освітньої діяльності, закономірностями освітніх процесів, методологіями і прийомами педагогічної роботи, формуванням їх професійних здібностей.

Її ефективність у формуванні професійно-педагогічних компетенцій здобувачів вищої освіти можлива, якщо загальнопедагогічна підготовка стане процесом розвитку взаємозбагачуючої взаємодії, активної творчої діяльності та активної мотивації студентів до використання педагогічних знань, навичок та ідей для вирішення педагогічних завдань.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНИЦЬКА АПРОБАЦІЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

3.1. Вивчення стану сформованості професійно-педагогічних компетенцій студентів у процесі самостійної роботи

Відповідно до теоретичних положень, що розкривають сутність, зміст і структуру професійної компетентності, дослідження спрямоване на виявлення і дослідницьку перевірку ряду освітніх умов, що забезпечують ефективність загальної освіти і навчання у формуванні цієї складної інтегрованої особистості. Для досягнення цієї мети необхідно було вирішити наступні завдання:

- визначити рівень сформованості професійно-педагогічних компетенцій студентів у процесі самостійної роботи;
- розробити програму самостійної роботи студентів з формування професійно-педагогічних компетенцій;
- дослідно підтвердити ефективність педагогічних умов їх реалізації, забезпечивши формування професійно-педагогічних компетенцій;
- зробити висновки і підготувати методичні рекомендації щодо формування професійно-педагогічних компетенцій студентів у процесі самостійної роботи.

Мета та задачі дослідження повинні були використовувати ряд методів: опитування, спостереження, анкети, тести та інтерв'ю.

Констатувальне дослідження проводилось на базі Криворізького державного педагогічного університету, зі студентами першого курсу українського факультету гр. УАФ-23, УПФ-23, УМЛ-23.

Для цієї мети використовувалися наступні методи: методика К. Замфір «Мотивація професійної діяльності» в модифікації А. Реана [74], опитувальник К. Линьова, «Мотивація професійної діяльності вчителів

загальної середньої освіти міста Києва» [32, с. 56], методика С. Олексенко «Мотивації професійної діяльності вчителів в умовах війни в Україні» [44, с.5].

Нашою відправною точкою було те, що майбутні вчителі дуже хотіли отримати професійну кваліфікацію в галузі педагогіки. На думку вчених, в області мотивації професійної діяльності існують внутрішні і зовнішні мотиви, які можуть бути позитивними і негативними. Серед позитивних внутрішніх мотивів професійних здібностей майбутніх вчителів ми розрізняємо: мотивацію до формування власних професійних здібностей, мотивацію як до соціальної взаємодії з педагогічним та студентським персоналом, так і до міжособистісного спілкування, мотивацію до розвитку професійних здібностей.

Щоб уточнити структуру мотиваційної сфери майбутніх вчителів, були використані методики К. Замфір «Мотивація професійної діяльності» в модифікації А. Реана [74]. Анкета була адаптована нами відповідно до деталей дослідження і була спрямована на визначення мотивації вибору професії вчителя.

Анкета для вивчення вихідного рівня сформованості професійної компетентності у майбутніх учителів

Шановні вчителі та студенти!

Дайте, будь ласка, відповіді на наведені нижче запитання:

- 1) Як ви розумієте поняття «професійна компетентність учителя»?
- 2) У чому тотожність та різниця, на вашу думку, понять «професійна компетентність», «професіоналізм», «майстерність»?
- 3) Чи відрізняються, і якщо так, то чим поняття «професійна компетентність», «кваліфікація», «готовність до педагогічної діяльності»?
- 4) Закінчить, будь ласка, визначення: професійно компетентний учитель– це:
.....

- 5) З вашого особистого досвіду наведіть приклад учителя, якого ви вважаєте професійно компетентним. Як би ви охарактеризували його професійну діяльність та особистість? Чим його робота відрізняється від роботи інших?
- 6) Назвіть, на вашу думку, основні ознаки професійної компетентності учителя.
- 7) Назвіть, будь ласка, основні структурні компоненти професійної компетентності учителя.
- 8) Яким з названих вами компонентів професійної компетентності ви вважаєте за необхідне приділяти найбільше уваги?
- 9) Які з них, на вашу думку, у вас є достатньо розвинутими ?
- 10) Які з них потребують розвитку та чому?
- 11) Якими професійно важливими якостями має володіти учитель, що б бути професійно компетентним?
- 12) Які, на вашу думку професійно важливі якості у вас добре розвинуті, а які ще потребують вдосконалення?
- 13) Чи вважаєте ви, що володієте достатніми:
Предметно-фаховими знаннями	так	ні	не знаю
Психологічними знаннями	так	ні	не знаю
Методичними знаннями	так	ні	не знаю
Загально-педагогічними знаннями	так	ні	не знаю
- 14) З якими труднощами ви зіткнулися впродовж педагогічної практики, або професійної діяльності?
- труднощі при вивченні та аналізі психологічних особливостей та педагогічних ситуацій;
  - труднощі при викладі та перетворенні навчальну інформацію згідно конкретних цілей та обставин педагогічного процесу;
  - труднощі при мотивуванні та стимулюванні пізнавальної активності учнів;

- труднощі при плануванні, конструюванні, організації та управлінні педагогічним процесом;
- труднощі при встановленні та підтримці комунікативних зв'язків та соціальних відносин;
- труднощі при аналізі та регуляції власної діяльності.
- інші труднощі.

15) Які недоліки ви відчуваєте у своїй професійній підготовці?

16) Чи маєте ви потребу у підвищенні власної професійної компетентності?
 Так   Ні   Важко відповісти

17) Які шляхи, методи, або засоби ви застосовуєте для вашого професійного вдосконалення?

- Чи можете ви сказати про себе, що ви є професійно компетентний?
 Переважно так
- Переважно ні
- Не досить
- Важко відповісти

Метод заснований на концепції внутрішньої і зовнішньої мотивації «Викладачі в професійної діяльності, вибір мотивації» анкета (Додаток Б) включає в себе: зовнішні позитивні мотиви, зовнішні негативні мотиви, внутрішньої позитивної мотивації.

**Мотиви вибору професійної діяльності
 учителя**

Шановний студенте!

Проаналізуйте мотиви вашого вибору професійної діяльності та оцініть їх значимість для вас за 10-бальною шкалою. Поставте „0” напроти тих, які не бралися вами до уваги.

№	Мотиви	Рангова позиція
1	Любов до іноземної мови та бажання продовжити її вивчення	

2	Усвідомлення суспільної корисності професії вчителя-філолога	
3	Любов до дітей та бажання працювати з ними	
4	Інтерес до педагогічної діяльності та схильність до неї	
5	Можливість самореалізації у цій діяльності та самовдосконалення	
6	Творчий характер педагогічної праці	
7	Бажання працювати з людьми, у колективі	
8	Можливість швидкого професійного росту	
9	Можливість займатися науковою роботою, отримати науковий ступінь, звання	
10	Можливість проявити організаційні здібності	
11	Можливість мати цікаву інтелектуальну роботу	
12	Можливість досягти суспільного визнання, поваги, престижу	
13	Можливість матеріального забезпечення	
14	Бажання отримати вищу освіту	
15	Можливість задовольнити прагнення до влади	
16	Можливість швидкої перекваліфікації на суміжні спеціальності	
17	Можливість уникнути призиву до армії	
18	Бажання бути як усі, уникнути осуду оточуючих	
19	Наявність тривалої відпустки, гнучкого робочого дня	
20	Інші мотиви	

В результаті опитування було визначено тип мотивації, що визначає область мотивації майбутніх вчителів (Таблиця 2.1.)

Таблиця 2.1

Мотиви вибору професійної діяльності майбутніми учителями (35 студентів)

Тип мотивації	Рангове місце	Осіб (%)
мотиви соціальної взаємодії та міжособового спілкування	2	29,8
мотиви формування професійної компетентності	3	20,2
мотиви вдосконалення та розвитку професійної компетентності	5	7,1
зовнішні позитивні мотиви	1	38,7
зовнішні негативні мотиви	4	4,2

Як видно з таблиці 2.1, серед мотивів вибору професійної діяльності у студентів переважали зовнішні позитивні мотиви (38,7%) і мотиви соціальної взаємодії (29,8%). Слабо зважені мотиви формування професійної компетентності (20,2%) і мотивація до підвищення і підвищення професійної компетентності практично не виражені (7,1%). Отримані дані свідчать про низький рівень професійної мотивації майбутніх вчителів.

Ми розробили опитувальник, щоб прояснити причини професійної діяльності вчителя «Оцінка професійної спрямованості особистості педагога» (Додаток В). Це також було адаптовано нами відповідно до цілей нашого дослідження. Анкета спрямована на визначення поточної мотивації, для соціальної взаємодії та міжособистісного спілкування, мотивації для формування професійної компетентності та структури професійної компетентності, зовнішньої позитивної мотивації, зовнішньої негативної мотивації. Приклад анкети.

Оцінка професійної спрямованості особистості вчителя

Ознайомтеся, будь ласка, з анкетною та дайте відповіді на твердження та питання (+ «так, вірно», - «ні, невірно», 0 «не можу відповісти, не знаю»).

1. Необхідність спілкуватися з багатьма людьми впродовж дня мене дратує.
2. Моя професійна діяльність ніяк не вплинула на розвиток моєї особистості порівняно з матеріальним становищем.
- 3, Я вважаю, що вчитель не тільки вчить інших, а й сам має постійно вчитися.
- 4, Чи згодні ви з твердженням, що «учень – це не посуд, що треба заповнити, а факел, що треба запалити»?
- 5, Мене дратує та втомлює постійна підготовка до уроків.
6. Якщо я чогось не знаю, я намагаюся це приховати, тому що, вчитель має знати все зі своєї дисципліни.
7. Я завжди відповідаю тим же, коли на мене кричать.

8. У моїй професії найважливіші знання – це знання іноземної мови.
9. Я вважаю, що я набув достатній рівень професійної компетентності під час навчання у ВНЗі.
10. Чи можете ви звернутися за порадою до колеги, або адміністрації у складній чи конфліктній педагогічній ситуації?
11. Я надаю перевагу виховній роботі, а не навчальній, тому що вона вимагає менше підготовки та відповідальності.
12. Якщо в мене є трохи вільного часу, я люблю почитати літературу пов'язану з моєю професією.

Дані, отримані в ході даного опитування, представлені в таблиці 2.2, що дозволяє визначити структуру професійної мотивації вчителів і майбутніх педагогів.

Таблиця 2.2

Структури мотиваційної сфери студентів (%)

Типи мотивів	Студенти УАФ			Студенти УПФ		
	висок	серед	низьк	висок	серед	низьк
мотиви соціальної взаємодії та міжособового спілкування	13,4	29,4	57,2	18,6	29,6	51,8
мотиви формування професійної компетентності	12,7	32,2	55,1	21,7	29,2	49,1
мотиви вдосконалення та розвитку проф.компетентності	11,2	24,1	64,7	16,2	26,2	57,3
зовнішні позитивні мотиви	50,8	33,9	15,3	58,2	23,3	18,5
зовнішні негативні мотиви	46,8	28,5	24,7	46,3	29	24,7
Загальний показник	26,9	29,6	43,4	32,2	27,5	40,3

Наші дані показують, що серед мотивів професійної діяльності в студентів переважають зовнішні позитивні мотиви (50,8%) і зовнішні негативні мотиви (46,8%), в той час як серед студентів УПФ переважають ті ж зовнішні позитивні мотиви (58,2%) і зовнішні негативні мотиви (46,3%). У той час як серед студентів УПФ переважають зовнішні позитивні мотиви (58,2%) і зовнішні негативні мотиви (46,3%). У мотивації до соціальної

взаємодії та міжособистісного спілкування переважають 57,2% студентів з низьким рівнем, 29,4% учнів із середнім рівнем і 13,4% студентів з високим рівнем, ми вважаємо, що зосередженість на спілкуванні і здатність спілкуватися рідною або іноземною мовою, комунікабельність є найбільш важливими факторами. Це не зовсім природно, тому що це особливість вчителів.

Дані на етапі затвердження дослідження відображені в таблиці 2.3. Як видно з таблиці, студенти мають низький і середній рівень практично за всіма компонентами. Це говорить про те, що компоненти професійної компетентності студентів недостатньо сформовані, а рівень професійного розвитку низький і середній.

Таблиця 2.3

Результати діагностики рівня сформованості професійної компетентності на етапі констатувального дослідження у %

Рівні Компоненти	Високий		Середній		Низький	
	Студ.УАФ	Студ.УПФ	Студ.УАФ	Студ.УПФ	Студ.УАФ	Студ.УПФ
Ціннісно-мотиваційний	26,3	30,8	28,9	33	44,9	35,9
Когнітивний	12,7	16,4	48,4	59,2	38,5	23,7
Операційно-діяльнісний	27,9	30,5	36,5	37,8	35,5	31,6
Особистісний	21,8	27,4	36,1	36,9	41,9	35,6
Поведінковий	11,9	14,8	30,5	39,7	57,7	45,5
Середнє значення	20,1	24	36,2	41,3	43,7	34,7

Аналіз результатів перевірконого дослідження доводить недостатню ефективність загальноосвітньої освіти у формуванні професійних здібностей студентів і вказує на необхідність в майбутньому впровадження педагогічних умов, що сприяють розвитку професійних здібностей майбутніх вчителів.

3.2. Програма апробації ефективності педагогічних умов самостійної роботи студентів з формування професійно-педагогічних компетенцій

Дані, отримані в ході перевірконого дослідження, дозволили встановити характер, мету і призначення дослідження, його основний зміст і умови.

У структурі розробленої програми результат досягається за рахунок дотримання педагогічних умов, відповідних змісту професійно-педагогічних компетенцій майбутнього педагога і динаміці їх формування в загальноосвітньому процесі. Умови навчання, встановлені нами, тісно взаємопов'язані і спрямовані на поступове і послідовне формування кожного елемента професійно-педагогічних компетенцій майбутнього вчителя, за умови дотримання певних умов навчання, які гарантують, що для формування професійно-педагогічних компетенцій майбутнього вчителя треба сприятлива атмосфера, яка сприяє прагненню збагатити і розширити власне поле зору, оволодіти обраною професією і сформувати професійно-педагогічних компетенцій майбутнього вчителя.

Досягнення наших цілей і результатів забезпечує цілеспрямовану і раціональну алгоритмічну процедуру організованих дій в кілька етапів, кожен з яких реалізує відповідні умови навчання.

В ході науково-дослідної діяльності було встановлено, що дотримання наступних умов значно підвищує ефективність формування професійно-педагогічних компетенцій майбутнього вчителя у вирішенні педагогічної ситуації: коли проводиться ретельний аналіз ситуації, визначаються її характер і обставини виникнення, тип конфлікту, характеристики учасників, їх місцезнаходження. Ці елементи систематизовані, визначені їх взаємозв'язки, наслідки. Ситуація і результат - це прогнозовані варіанти вирішення ситуації, конфлікту.

Використання прийомів моделювання було направлено на формування операційно-діяльнісного компоненту (формування педагогічних навичок

мислення і педагогічно діяти: діагностичних, мобілізаційних, розвиваючих, конструктивних і організаційних навичок; навичок соціальної взаємодії і педагогічного спілкування, тобто навичок соціальної взаємодії, спілкування, сприйняття). Рефлекторні навички: (аналітичні навички та навички саморозвитку), поведінкові елементи (набуття здатності вирішувати типові та нестандартні завдання професійної діяльності) та особистісні елементи (гнучкість мислення та навички саморозвитку).

Ці навички та професійні якості були розвинені на семінарах і практичних заняттях і інтегровані в процес самостійного навчання в області педагогіки. Самостійна робота є важливою ланкою в загальній освітній і навчальній структурі майбутніх вчителів.

При організації самостійної роботи студентів ми виходили з наступних фактів:

- академічна самостійна робота є обов'язковою для всіх студентів, зміст якої визначається освітньою програмою педагогічної галузі;

- педагогічна самостійна робота тісно пов'язана з самостійною роботою в період педагогічної практики, метою якої є не тільки оволодіння педагогічною теорією, а й перетворення її в інструмент практичної поведінки учнів при вирішенні педагогічних завдань.

Зміст самостійної роботи в педагогічній сфері визначалося по кожному предмету відповідно до принципу поступового ускладнення завдань і самостійними методами пізнавальної діяльності. Завдання розрізнялися з урахуванням тематики тренінгу та вимог освітньої практики. Чіткий план самостійної роботи, визначення її змісту, форм дій і практичних завдань контролювалися і координувалися в різних формах: фронтальною та вибірковою перевіркою виконання студентами завдань, індивідуальні співбесіди, дискусії, аналіз педагогічної роботи, обговорення проблем на семінарах і практичних заняттях, колоквиуми, тести, вікторини. (Тематичний план самостійної роботи студента за курсами «Педагогіка» наведено в додатку

Г).

У програмі дослідної роботи використовувались навчально-педагогічні ігри: «Методична нарада», «Моя професійна позиція», «Конференція», «Педагогічна нарада», «Урок української мови», «Зірваний урок», «Діалог з сучасністю», «Робота над помилками», «Мозковий штурм», «Початок уроку», «Виховна бесіда», «Вільний діалог», «Конфлікт», «Суд над сучасною школою», «Педагогічний хокей», «Педагогічний лексикон», «Подорож», «Знавці» тощо, для яких характерні неоднозначність рішень, проблемний характер та особистісний прояв кожного учасника. Навчально-педагогічні ігри включали у себе як структурні елементи педагогічні задачі, психологічні замальовки, рольові ситуації, групові дискусії, бесіди – активні форми навчально-пізнавальної діяльності студентів, що були застосовані на попередньому етапі. (Варіанти навчально-педагогічних ігор наведені у додатку Д). Надамо приклади навчально-педагогічних ігор.

Приклади навчально-педагогічних ігор у дослідній програмі

«Зірваний урок»

Мета: формування вмінь педагогічно мислити та діяти (діагностичних, інформаційних, мобілізаційних та розвивальних, конструктивних та організаційних) та вмінь соціальної взаємодії та педагогічного спілкування, набуття досвіду вирішення типових та нестандартних задач професійної діяльності.

Методичні рекомендації: гра розрахована на дві години (1- власне на гру, 1- на обговорення та дискусію). Дії кожного з учасників регламентуються. Навчально-педагогічна ситуація повідомляється студентам заздалегідь, розподіляються ролі з урахуванням їхніх побажань. Досягненню мети заняття сприятимуть невимушена атмосфера та активність учасників.

Ролі: *Вчителька* – має визначити свою лінію поведінки, стиль педагогічного спілкування, інші учасники можуть звертатися до неї із запитаннями.

Учні – шумлять, відповідають, розмовляють друг з другом, вступають у суперечку з вчителькою, входять з повідомленнями до класу.

Завуч – входить до класу з повідомленням, приймає участь в обговоренні уроку.

Директор школи – дає оцінку уроку, характеризує рівень його аналізу членами предметної комісії.

Досвідчений вчитель – аналізує урок, дає поради, рекомендації.

Голова методичного об'єднання – веде засідання, керує обговоренням, узагальнює висловлені зауваження.

Критерії оцінювання: 5 балів – правильне виконання ролі з внесенням рекомендацій та коментарів, щодо вирішення проблеми.

+ 1 бал – активна участь у дискусії та обговоренні дій та пропозицій інших учасників.

- 1 бал – аналіз ситуації та дій учасників на низькому рівні.

- 2 бала – несерйозне ставлення до ролі, пасивна участь у дискусії.

Навчально-педагогічна ситуація:

У класі шум, бруд, учні не готові до уроку.

- Сідайте, сідайте. Сходіть хто-небудь в учительську візьміть крейду та таблиці часів англійських дієслів у шафі. – звертається до класу вчитель.

До виходу кидаються декілька хлопців.

- Куди, куди! Піде лише хтось один та швиденько.

- А можна нам у двох сходити – вигукує учень із місця.

- Ну добре, тільки швидко.

- І я з ними! – ще один учень з місця.

- Ні! Я сказала: підуть двоє!

- Ви же казали піде один? – відповів обурено хлопець, який встав третім.

- Що? Ах так... Що там у вас? Припиніть галас.

Стає ще голосніше.

- Чому у вас ніколи не має підручників? Де ваше домашнє завдання? Питання: Коли вживається Present Perfect? У яких випадках? Борисов! Негайно залиш його у спокої! – до учня, який завозився з сусідою по парті.— - Це не я! – з місця кричить Борисов.

- Так зараз подивимось, хто в нас буде відповідати. – Довго шукає у журналі потрібне прізвище, у класі всі притихли в очікуванні.

Тільки вчителька починає пояснення нової теми, стук у двері:

- Завуч просила доповісти про відсутніх у класі для звіту.

З'ясували кого немає у класі. Учителька знову починає пояснення, але її знову переривають стуком у двері:

- Скільки у вас у класі сьогодні обідають?

Після чергового «початку» знову стук у двері, який визиває вже сміх учнів. Цього разу медсестра з об'явою коли клас завтра йде до зубного лікаря.

За 15 хвилин до кінця уроку входить завуч зачитати зміни у розкладі у зв'язку з хворобою вчителів.

Хід проведення: 1) Розігрування психолого-педагогічної ситуації.

2) Обговорення, аналіз та дискусія учасників гри розіграної ситуації.

3) Груповий аналіз гри (що вдалося, що не вдалося зробити), аналіз дій учасників, їх пропозицій.

Підсумок: Аналіз викладачем ходу гри, її ефективності, формулювання науково обґрунтованих висновків. Оцінювання учасників.

Ми також використовували спеціальні завдання рефлексивного характеру з метою самоаналізу студентами власних навчальних, професійно-орієнтованих дій у ході використання задачної, імітаційно-молелюючої та

імітаційно-ігрової технологій. (Завдання представлені у Додатку Е). Приклади завдань.

Завдання 2:

Виконайте рефлексивну самооцінку власної діяльності по вивченню модуля. Зкористайтеся наступною схемою:

1. На лекційних заняттях по модулю я зрозумів _____, усвідомив _____, навчився _____.
2. У ході самостійної роботи я зрозумів _____, усвідомив _____, навчився _____.
3. Найкраще за все на семінарських заняттях у мене получалося _____, не получалося _____.
4. Моїми основними труднощами були _____.
5. Найбільш ефективними для мене були наступні види діяльності _____, форми занять _____, способи вирішення проблем _____.
6. У моїй професійній підготовці відбулися наступні зміни _____.
7. У якості моїх наступних цілей я визначаю _____.

Завдання 3:

Проаналізуйте ефективність власної діяльності у ході заняття, використовуючи наступні питання: які задачі ви ставили при виконання ролі-завдання у ході гри; наскільки допомогла виконувана роль у набутті нових знань та практичних дій; оцініть ступінь активності ваших дій при вирішення навчальної проблеми; чим можна пояснити успіх або невдачу при виконанні ролі, розв'язанні педагогічної ситуації, виконанні навчального завдання; чи мали ви труднощі у пошуку шляхів вирішення запропонованої задачі, ситуації, ролі, комунікативної ситуації; що ви зробили для подолання труднощів; наскільки при виконанні навчальних задач забезпечувались умови для прояву педагогічних здібностей, набуття досвіду професійної діяльності, спілкування у професійно орієнтованих ситуаціях.

На третьому творчому етапі здійснювалася цілеспрямована підготовка до творчої професійної діяльності за допомогою розробки власних творчих проєктів, індивідуальних і групових. Технологія творчих проєктів сприяла набуттю особистого досвіду творчої реалізації. Студенти розробили рекомендації, плани педагогічної роботи, плани уроків, групових або індивідуальних освітніх заходів і відстоювали їх в ході загальних обговорень. Використання цієї методики в творчих проєктах підвищувало професійну мотивацію, стимулювало творчу діяльність, сприяло самореалізації, тобто розвитку всіх значущих елементів професійних здібностей учня.

На практичних заняттях вирішувалися виховні завдання, навчальні ситуації, проводилися виховні та навчальні ігри, що сприяють формуванню у студентів різних груп професійних навичок і здібностей. На практичних заняттях робота велася відповідно до структури діагностичної частини, дискусійної, частини практичної, рефлексивної і самостійної роботи. Розділ діагностики допоміг визначити професійно важливі якості, типи мотивації та ціннісні орієнтири. Частиною обговорення було формування професійних навичок, оволодіння операційними та поведінковими елементами професійної компетентності. Рефлексивна частина передбачена для вивчення майбутніми педагогами самоаналізу і самооцінки своєї діяльності, самооцінки власного досвіду, рівня теоретичного і практичного засвоєння тих чи інших предметів. Для виконання самостійних завдань по темі передбачена самостійна частина.

Таким чином, в ході реалізації дослідної програми загальної освіти і навчання були створені необхідні умови для формування професійно-педагогічних компетенцій студентів у процесі самостійної роботи, виявлена позитивна динаміка на рівні їх професійних здібностей.

Висновки до третього розділу

Суть наукових результатів, отриманих у третьому розділі роботи, полягає у розробці структурної програми по формуванню професійно-педагогічних компетенцій студентів у процесі самостійної роботи й дослідній перевірці ефективності та результативності педагогічних умов формуванню професійно-педагогічних компетенцій студентів.

Ці результати конкретизовані в таких висновках:

- педагогічне дослідження підтвердило про те, що очікувані позитивні результати можливі у тому випадку, якщо формування професійно-педагогічних компетенцій студентів буде проводитись у спеціально створених педагогічних умовах, де кожна педагогічна умова впливає на формування відповідного структурного компоненту цього складного особистісного утворення;

- основу дослідної роботи склала програма загальнопедагогічної підготовки по формуванню професійно-педагогічних компетенцій студентів, яка відображає мету та результат, складові об'єкту дослідження, етапи та основні підходи до процесу формування професійної компетентності, види діяльності суб'єктів, педагогічні умови, форми та методи процесу формування професійної компетентності, що сприяють досягненню поставленої мети;

- доведена результативність розробленої програма по формуванню професійно-педагогічних компетенцій студентів, що базується на принципах цілісності, системності та послідовності, забезпечує реалізацію компетентнісного, особистісно-орієнтованого та особистісно-діяльнісного підходів, діалогічного, задачного, імітаційно-ігрового та творчого підходів.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження були вирішені всі завдання, сформульовані в ході дослідження, отримані і проаналізовані результати.:

1. У роботі аналізуються основні теоретичні підходи до визначення сутності основних понять дослідження, дається визначення професійної компетентності вчителів, роз'яснюється і визначається професійно-педагогічна компетенція студентів.

2. Розкривається суть, зміст, структура, показники і рівень формування професійно-педагогічних компетенцій студентів. Професійна компетентність майбутнього педагога визначається як комплексне особистісне навчання, що характеризується діалектичністю, динамічністю, саморозвитком, самоорганізацією, системним характером і складається з незмінних за своєю структурою частин, в тому числі психологічних, соціально-комунікативних, загальнонаукових здібностей, що складаються з професійних, методологічних і психосоціальних компетенцій студентів. Зміст цих компетенцій включає ціннісні елементи-мотивацію, пізнання, функціонування, особистість і поведінку. Професійна компетентність майбутнього педагога характеризується критеріями і показниками по кожному компоненту, що дозволяє зробити висновок про ступінь її сформованості.

3. У дослідженні описуються сутність, зміст, структурні елементи загальної освіти, а також педагогічні можливості у формуванні професійно-педагогічних компетенцій студентів у самостійній роботі. Самостійна робота є складовою частиною комплексу оптимальних педагогічних умов, що забезпечують формування таких незамінних якостей особистості, як самостійність, здатність до самоосвіти і самодіяльності майбутнього вчителя.

4. Теоретично обґрунтовані та дослідно підтверджені педагогічні умови були сприятливі для ефективності формування професійно-педагогічних компетенцій студентів у самостійній роботі у навчальному процесі: а)

наявність позитивних професійних мотивів та стимулів для підвищення їх рівня; б) професійно необхідні для ефективності формування професійних здібностей майбутніх учителів; в) оволодіння методикою розробки і реалізації індивідуальних стратегій формування професійних здібностей майбутніх педагогів; г) використовувати комплекс педагогічних прийомів для організації педагогічних процесів в поєднанні з систематичним і послідовним поетапним залученням майбутніх вчителів в професійну діяльність.

5. Розроблена модель для формування професійно-педагогічних компетенцій студентів у самостійній роботі відображає цілі і результати загальноосвітньої освіти, складові об'єкта вивчення, етапи та основні підходи до процесу формування професійних здібностей, види діяльності суб'єкта, педагогічні умови, форми і методи формування професійних здібностей, що сприяють досягненню поставленої мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранець Я. Види професійної компетентності сучасного педагога. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. «Філософія. Педагогіка».* № 2 (3). 2022. С.47-53.
2. Бех І. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. URL: <http://ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>
3. Бикова М. Комунікативні аспекти самовизначення креативної особистості. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології,* № 5, 2016. С. 260-267. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2016_5_3
4. Боднарук І.М. Організація самостійної роботи студентів ВНЗ у процесі вивчення дисципліни «Теорія і методика музичного виховання». *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* 2016. Вип. 26. С. 76–81.
5. Брич В. Я., Корман М. М. Психологія управління. навчальний посібник. Київ: Кондор - Видавництво, 2013. 384 с.
6. Будянський Д. В. Напрямки використання здобутків риторики в процесі розвитку риторичної культури викладача вищого навчального закладу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота, Вип. 1, 2017. С. 38-41.* http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2017_1_1
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і гол.ред. Бусел В.Т. КІЇВ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
8. Вітченко А. О. Компетентнісний підхід у сучасній вищій освіті: освітня інновація чи реформаторський симулятор доби постмодерну? *Вища школа, 2019. № 2. С. 52-66.*
9. Вітченко А. О. Проектування професіограми викладача вищої школи в

- умовах неперервної педагогічної освіти. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. Київ : НАУ, 2016. Вип. 1(8). 136 с.*
10. Володько В.М., Дмитрик І.С., Іванова М.Д. Самостійна пізнавальна діяльність студентів : методичні рекомендації. Київ : ІСДО, 2013. 52 с.
  11. Дубровіна І. Професійні функції вчителів музичного мистецтва в контексті самоосвіти. *Наукові записки : зб. наук. ст.. Київ : вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. Вип. XXIII (113). С. 58–68.*
  12. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
  13. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз. *Вісник Житомирського держ. ун-ту. 2008. Вип. С.63–68.*
  14. Завалко К.В. Самовдосконалення вчителя музики: теорія та технологія: монографія. Черкаси : вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2007. 274 с.
  15. Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник ; за ред. проф. І. В. Зайченка. Київ : Вид-во Ліра-К, 2019. 494 с.
  16. Звекова С.О. Самостійна робота як засіб формування фахових компетентностей майбутніх бакалаврів спеціальної освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки». Випуск 60. С.46-59.*
  17. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність – мистецтво навчальної і виховної дії. *Гуманітарні науки. 2002. №1. С.6-14.*
  18. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/metodichni->

rekomendaciyi

19. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Київ : КНП, 2019. 225 с.
20. Ковальчук В. І. Аспектна аплікація положень компетентнісного підходу в удосконаленні освітнього процесу вищої школи. *Компетентнісно орієнтована парадигма підготовки майбутнього філолога*. Київ: ТОВ «НВО Інтерсервіс». 2016. С. 322–362.
21. Коновал О.А. Комп'ютерна підтримка самостійної роботи студентів як засіб реалізації синергетизму в професійно - педагогічній підготовці. *Матеріали міжнародної науково-технічної конференції «Сталий розвиток промисловості та суспільства»*. (Кривий Ріг, 22-25 травня 2013р.); в 2-х томах. Кривий Ріг : Копіювальний центр КІШ ДВНЗ «КНУ», 2013. Т. 2. С. 48-49.
22. Коновал О.А., Туркот Т.І. Комп'ютерні дидактичні засоби в самостійній роботі студентів. *Педагогічний альманах: зб. наук. пр. Херсон* : Вид-во КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. С. 71-78.
23. Коновал О.А., Туркот Т.І. Комп'ютерні засоби підтримки самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів фізики. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. Кіровоград : РВЦ КДПУ імені В. Винниченка, 2012. Вил. 108. Ч. 2. С. 192-197.
24. Коновал О.А., Туркот Т.І. Методико-праксіологічні підходи до організації самостійної роботи студентів. *Вища освіта України: теорет. та науково-метод. часопис*. 2013. №3 (50). Додаток 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Київ-Ялта : Інститут вищої освіти НАГІН України, Т. 1. С. 266-270.
25. Коновал О.А., Туркот Т.І. Нові концептуальні підходи до організації самостійної роботи студентів. *Педагогіка вищої та середньої школи: [зб. наук, пр.] / за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. З.П. Бакум*. Вип. 38. Кривий Ріг : ДВНЗ «КНУ». 2013. С. 213-218.

26. Концепція Нової української школи. Електронний ресурс:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
27. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р). Електронний ресурс:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
28. Курлянд З., Хмельюк Р., Семенова А. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. За ред. З. Курлянд. Київ : Знання, 2007. 495 с.
29. Лаврентьева О.О. Особливості організації самостійної роботи майбутніх учителів природничих дисциплін. *Теорія і практика організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів : Монографія*. Кол. авторів / ред. проф. О.А. Коновала. Кривий Ріг : Книжкове видавництво Киреєвського. 2012. С. 66-93.
30. Лаврентьева О. О. Розвиток методологічної культури майбутнього вчителя природничих дисциплін у процесі професійної підготовки: теоретико-методичний аспект. Київ: КНТ. 2014. С.48-60.
31. Лаврентьева О.О., Кучма О.І. Формування методологічної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання в контексті сучасних освітніх парадигм. *Цифрова трансформація та диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики [Електронний ресурс]: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26 січня 2023 р. / за заг. ред. І. Жуховського, З. Шарлович, О. Мандич / Міжнародна Академія Прикладних Наук (Республіка Польща). Державний біотехнологічний університет (Україна). Вид.: MANS w Łomży, Ломжа, Польща, 2023. Ч. 2. С. 215-220.*
32. Линьов К., Мерзлякова О., Сабол Д., і Коцюба А. Мотивація професійної діяльності керівників закладів загальної середньої освіти

- міста Києва, OD, вип. 37, 2022. С. 55–74,
- 33.Ляшова Н.М. Особливості самостійної роботи студентів магістратури.
URL : <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=8821&chapter=1>
- 34.Малихін О.В., Павленко І.Г., Лаврентьева О.О., Матукова Г.І. Методика викладання у вищій школі: *навч. посібник*. Київ: КНТ, 2014. 262 с.
- 35.Малихін О.В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. - 307 с.
- 36.Марущак О.М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал]*. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97-108.
- 37.Микусь С.А. Дослідницька компетентність майбутніх фахівців як категорія педагогіки. *Фізико-математична освіта*. 2019. Випуск 2 (20). Ч. 2. С. 61-65.
- 38.Наливайко Г.В. Розвиток самоосвітньої компетентності вчителів початкових класів у системі підвищення кваліфікації : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 235 с.
- 39.Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. *Нац. акад. пед. наук України [редкол. : В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О.Я.Савченко (заст. голови)]*; за заг. ред.В. Г. Кременя. Київ: Пед. думка, 2016. 448 с.
- 40.Ничкало Н.Г. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: монографія. Київ: Вид-о НПУ імені М.П. Драгоманова. 2014. 389с.
- 41.Нова українська школа [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua>
- 42.Нова українська школа: порадник для вчителя. Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

43. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи. КИЇВ : «К.І.С.», 2014. 112 с.
44. Олексенко С. В. Хоменко О.А Дослідження мотивації професійної діяльності вчителів в умовах війни в Україні. *Modern engineering and innovative technologies. Issue №31, Part 4, February 2024. С.3-13.*
<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit31-00-075>
45. Олексенко С.В. Підтримка психологічного благополуччя педагога в професійній діяльності. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників: стан і перспективи впровадження» / За заг. редакцією Войцехівського М.Ф., Івашньої С.В. Київ: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2018. С.76*
46. Олексенко С.В., Хоменко О.А. Формування потреби у саморозвитку педагогічних працівників засобами фасилітації. *SWorldJournal № 5. 2020. С.141-147.*
47. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
48. Отич О. М. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи : підручник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 208 с.
49. Охріменко О., Семеніхіна О. Професійна підготовка майбутніх бакалаврів спеціальної освіти до використання цифрових технологій в умовах інклюзивного освітнього простору. *Освіта. Інноватика. Практика. 2021. Том 9. № 2. С. 48-55. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650Xvol9i2-0>*
50. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
51. Педагогічний словник. За ред. дійсного члена АПН України М.Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
52. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки : навчальний посібник. Київ:

- “Центр учбової літератри”, 2013. 316 с.
53. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід усучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : б-ка з освітньої політики ; за заг. ред. О. В. Овчарук*. Київ : К.І.С., 2014. С. 15–24.
54. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
55. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с.
56. Про освіту : Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
57. Професійна освіта: словник : навч. посіб. Уклад. С. У. Гончаренко [та ін.] ; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ, 2000. 380 с. 47, 234 с.
58. Радковська Л. Самостійна робота як основа самоосвіти студентів вищих мистецьких навчальних закладів. *Нова педагогічна думка*. 2017. № 1. С.104–106. URL : http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis.
59. Редько С. І., Панченко А. Г. Дослідження мотиваційних джерел педагогічних працівників як чинника успіху загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічний процес: теорія і практика*, № 3-4. 2015. С. 29-34.
60. Резвих Є., Булах І. Мотивація професійної діяльності дорослих. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: зб. наук. праць / за наук. ред. І. С. Булах*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. Вип. 17 (62). С.132-136.
61. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна і мистецька : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2005. 360 с.
62. Рудь М. Компетентнісний підхід в освіті. *Вісник Львівського ун-ту*.

2016. Вип. 21, ч. 1. С. 73–82.
- 63.Рябченко О. Педагогічна рефлексія як засіб формування професійної компетентності вчителя іноземної мови в початкових класах. *Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультилінгвального глобалізованого світу : Збірник тез доповідей II міжвузівської науково-практичної конференції*. Київ. 2019. С. 44–48.
- 64.Статінова Н.П. Самостійна робота студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: здобутки та проблеми вдосконалення. *Вісник НТУ України «Київський політехнічний інститут»*. 2021. № 3. С.149-153.
- 65.Сиченко В. В., Мареніченко В. В. Розвиток системи публічного управління в контексті компетентнісного підходу. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 16. С. 576–597. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/1>
- 66.Староста В.І., Маляр Л.В. Деякі аспекти самостійної роботи студентів у процесі вивчення курсу «Педагогіка вищої школи». *Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи: Матеріали IV Міжнародної наукової конференції (25-26 квітня 2013 р.)*. Харків: ХДАДМ, 2013. С. 279-281.
- 67.Уйсімбаєва Н. В. Вплив педагогічної практики на формування професійної компетентності майбутнього педагога. *Наукові записки кафедри педагогіки. Випуск ХХУІІІ Ч. 1*. Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2012. С. 223-229.
- 68.Федорчук В. В. Формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів в процесі вивчення методики наукових досліджень. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 1 (21).76, С. 30.
- 69.Філософський енциклопедичний словник. Національна академія наук України. Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди. Київ: Абрис, 2012.751 с.
- 70.Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ :

«Академвидав», 2006. 352 с.

71. Фурманюк С. М. Самостійна робота студентів як засіб підвищення рівня професійних компетентностей вчителів образотворчого мистецтва. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Педагогічні науки: зб. наук. праць / за наук. ред. І. С. Булах.* Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. Вип. 17 (62). С. 86-97.
72. Якса Н. Социально-педагогический словарь. Житомир : изд-во ЖГУ имени Ивана Франка, 2007. 192 с.
73. Volkova, N. (2016) Pidhotovka vykladacha vyshchoi shkoly yak stratehichne zavdannya. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky.* №3. 2016. С. 11-18.
74. <https://studfile.net/preview/10038528/page:15>

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вивчення вихідного рівня сформованості професійної компетентності у майбутніх учителів

Шановні вчителі та студенти!

Дайте, будь ласка, відповіді на наведені нижче запитання:

- 1) Як ви розумієте поняття «професійна компетентність учителя»?
- 2) У чому тотожність та різниця, на вашу думку, понять «професійна компетентність», «професіоналізм», «майстерність»?
- 3) Чи відрізняються, і якщо так, то чим поняття «професійна компетентність», «кваліфікація», «готовність до педагогічної діяльності»?
- 4) Закінчить, будь ласка, визначення: професійно компетентний учитель– це: .....
- 5) З вашого особистого досвіду наведіть приклад учителя, якого ви вважаєте професійно компетентним. Як би ви охарактеризували його професійну діяльність та особистість? Чим його робота відрізняється від роботи інших?
- 6) Назвіть, на вашу думку, основні ознаки професійної компетентності учителя.
- 7) Назвіть, будь ласка, основні структурні компоненти професійної компетентності учителя.
- 8) Яким з названих вами компонентів професійної компетентності ви вважаєте за необхідне приділяти найбільше уваги?
- 9) Які з них, на вашу думку, у вас є достатньо розвинутими ?
- 10) Які з них потребують розвитку та чому?
- 11) Якими професійно важливими якостями має володіти учитель, щоб бути професійно компетентним?
- 12) Які, на вашу думку професійно важливі якості у вас добре розвинуті, а які ще потребують вдосконалення?

13) Чи вважаєте ви, що володієте достатніми:

Предметно-фаховими знаннями	так	ні	не знаю
Психологічними знаннями	так	ні	не знаю
Методичними знаннями	так	ні	не знаю
Загально-педагогічними знаннями	так	ні	не знаю

14) З якими труднощами ви зіткнулися впродовж педагогічної практики, або професійної діяльності?

- труднощі при вивченні та аналізі психологічних особливостей та педагогічних ситуацій;

- труднощі при викладі та перетворенні навчальну інформацію згідно конкретних цілей та обставин педагогічного процесу;

- труднощі при мотивуванні та стимулюванні пізнавальної активності учнів;

- труднощі при плануванні, конструюванні, організації та управлінні педагогічним процесом;

- труднощі при встановленні та підтримці комунікативних зв'язків та соціальних відносин;

- труднощі при аналізі та регуляції власної діяльності.

- інші труднощі.

15) Які недоліки ви відчуваєте у своїй професійній підготовці?

16) Чи маєте ви потребу у підвищенні власної професійної компетентності?

Так

Ні

Важко відповісти

17) Які шляхи, методи, або засоби ви застосовуєте для вашого професійного вдосконалення?

18) Чи можете ви сказати про себе, що ви є професійно компетентний?

- Переважно так
- Переважно ні

- Не досить
- Важко відповісти

19) Як би ви визначили власний рівень професійної компетентності?

- Достатньо високий
- Середній
- Низький
- Важко відповісти

Мотиви вибору професійної діяльності учителя

Шановний студенте!

Проаналізуйте мотиви вашого вибору професійної діяльності та оцініть їх значимість для вас за 10-бальною шкалою. Поставте „0” напроти тих, які не бралися вами до уваги.

№	Мотиви	Рангова позиція
1	Любов до іноземної мови та бажання продовжити її вивчення	
2	Усвідомлення суспільної корисності професії вчителя-філолога	
3	Любов до дітей та бажання працювати з ними	
4	Інтерес до педагогічної діяльності та схильність до неї	
5	Можливість самореалізації у цій діяльності та самовдосконалення	
6	Творчий характер педагогічної праці	
7	Бажання працювати з людьми, у колективі	
8	Можливість швидкого професійного росту	
9	Можливість займатися науковою роботою, отримати науковий ступінь, звання	
10	Можливість проявити організаційні здібності	
11	Можливість мати цікаву інтелектуальну роботу	
12	Можливість досягти суспільного визнання, поваги, престижу	
13	Можливість матеріального забезпечення	
14	Бажання отримати вищу освіту	
15	Можливість задовольнити прагнення до влади	
16	Можливість швидкої перекваліфікації на суміжні спеціальності	
17	Можливість уникнути призиву до армії	
18	Бажання бути як усі, уникнути осуду оточуючих	
19	Наявність тривалої відпустки, гнучкого робочого дня	

20 Інші мотиви

Оцінка професійної спрямованості особистості вчителя

Ознайомтеся, будь ласка, з анкетною та дайте відповіді на твердження та питання (+ «так, вірно», - «ні, невірно», 0 «не можу відповісти, не знаю»).

1. Необхідність спілкуватися з багатьма людьми впродовж дня мене дратує.
2. Моя професійна діяльність ніяк не вплинула на розвиток моєї особистості порівняно з матеріальним становищем.
3. Я вважаю, що вчитель не тільки вчить інших, а й сам має постійно вчитися.
4. Чи згодні ви з твердженням, що «учень – це не посуд, що треба заповнити, а факел, що треба запалити»?
5. Мене дратує та втомлює постійна підготовка до уроків.
6. Якщо я чогось не знаю, я намагаюся це приховати, тому що, вчитель має знати все зі своєї дисципліни.
7. Я завжди відповідаю тим же, коли на мене кричать.
8. У моїй професії найважливіші знання – це знання іноземної мови.
9. Я вважаю, що я набув достатній рівень професійної компетентності під час навчання у ВНЗі.
10. Чи можете ви звернутися за порадою до колеги, або адміністрації у складній чи конфліктній педагогічній ситуації?
11. Я надаю перевагу виховній роботі, а не навчальній, тому що вона вимагає менше підготовки та відповідальності.
12. Якщо в мене є трохи вільного часу, я люблю почитати літературу пов'язану з моєю професією.
13. Чи згодні ви з тим, що вчитель – людина та теж може виявляти власні негативні почуття (обурення, роздратування, гніву).
14. Я симпатизую людям, що мають професійне визнання у своїй галузі

(мають науковий ступінь, звання, високу категорію) незалежно від їхніх особистісних характеристик.

15. Я намагаюся гарно виконувати свої обов'язки/ гарно навчатися, щоб уникнути неприємностей та критики з боку керівництва/ батьків/викладачів.

16. Чи згодні ви з тим, що якщо до невстигаючого учня ставитися як до здібного, то він стане таким?

17. Одна з моїх головних цілей навчання у ВНЗі – це набуття професійної компетентності.

18. Якщо я випадково опинився би у майбутньому, я би у першу чергу набрав книжок з моєї спеціальності.

19. Чи згодні ви з тим, що дорослі можуть застосовувати силу до дитини?

20. Я із заохоченням віднесуся до можливості прийняти участь у роботі наукової групи з проблем педагогіки.

21. Чи погодилися б ви приймати участь у конкурсі «Найкращій учитель року»/олімпіаді/достроково піти на курси підвищення кваліфікації, щоб отримати похвалу, нагороду, премію?

22. Я згоден, що учень має виконувати всі вимоги вчителя.

23. Я із задоволенням відвідував би “English-speaking club” навдв під час канікул чи відпустки.

24. Чи є у вас наміри оволодіти сумісною спеціальністю (психолога, перекладача, тощо)?

25. Мені байдуже як до мене ставляться колеги.

26. Якщо в мене є вибір з якої дисципліни писати наукову роботу, я би вибрав свою фахову дисципліну.

27. Чи вплинуло б підвищення вашої зарплатні/стипендії на рішення про участь у конкурсах/олімпіадах?

28. У мене не має труднощів у спілкуванні з колегами та учнями.

29. Психологію мають досконало вивчати психологи.

30. Я завжди відчуваю задоволення від процесу навчання.

31. У конфлікті між учителем та учнем я частіше приймаю сторону вчителя із професійної солідарності.

32. Професія вчителя не тільки соціально корисна, а й престижна та викликає повагу з боку інших.

33. Підвищення рівня власної професійної компетентності асоціюється в мене з кар'єрним ростом.

Ключи

I. Мотиви соціальної взаємодії та міжособового спілкування:

1-; 4+; 7-; 10+; 13-; 16+; 19-; 22-; 25-; 28+; 31-.

II. Мотивів формування професійної компетентності:

2-; 5-; 8-; 11-; 14-; 17+; 20+; 23+; 26+; 29-; 32-.

III. Мотиви вдосконалення та розвитку професійної компетентності:

3+; 6-; 9-; 12+; 15-; 18+; 21-; 24+; 27-; 30+; 33-.

Зовнішні негативні мотиви: 1+; 5+; 6+; 11+; 15+; 25+.

Зовнішні позитивні мотиви: 2+; 10-; 14+; 21+; 27+; 31+; 32+; 33+.

**Тематичний план самостійної роботи студентів по курсах
«Педагогіка» та «Методика виховної роботи»**

№	Назва теми	Зміст діяльності	Форми контролю	Кількість годин
1	Вікові та індивідуальні особливості етапів розвитку школярів, їх урахування у діяльності учителя	Вивчення літератури, виконання вправ, вирішення пед.задач, питання для самоперевірки	Фронтальна перевірка завдань, пед.задач, співбесіда	4
2	Оптимальний вибір методів та засобів виховання у практиці роботи учителя	Вивчення літератури, виконання вправ, вирішення пед. задач	Вибіркова перевірка завдань, співбесіда	4
3	Самовиховання. Роль самовиховання у формуванні особистості	Вивчення літератури, вирішення пед.задач, розв'язання пед.ситуацій, питання для самоаналізу	Індивідуальна співбесіда	2
4	Учнівський колектив й особистість	Вивчення літератури, вирішення пед.задач, розв'язання пед.ситуацій	Вибіркова перевірка завдань, групова дискусія	4
5	Спільна виховна робота школи, сім'ї, суспільства	Вивчення літератури, вирішення пед.задач, розв'язання пед.ситуацій	Дискусія по темі, колоквіум	2
6	Методи навчання	Вивчення літератури, розв'язання пед.ситуацій, питання для самоперевірки	Контрольна робота, усний звіт	2
7	Діагностика та прогнозування у навчально-виховному процесі	Вивчення літератури, виконання вправ, педагогічних задач, аналіз ситуацій, питання для самоперевірки	Вибіркова перевірка завдань, групова дискусія	2
8	Організація самостійної роботи учнів	Вивчення та анатування літератури по темі, питання для самоперевірки	Фронтальна перевірка завдань, пед.задач, співбесіда	2
9	Методична робота у школі	Вивчення літератури, питання для самоперевірки	Реферат	4
10	Вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду. Педагогічні інновації	Вивчення та анатування літератури по темі	Дискусія по темі, колоквіум	6
Всього годин				32

Приклади навчально-педагогічних ігор у дослідній програмі

«Зірваний урок»

Мета: формування вмінь педагогічно мислити та діяти (діагностичних, інформаційних, мобілізаційних та розвивальних, конструктивних та організаційних) та вмінь соціальної взаємодії та педагогічного спілкування, набуття досвіду вирішення типових та нестандартних задач професійної діяльності.

Методичні рекомендації: гра розрахована на дві години (1- власне на гру, 1- на обговорення та дискусію). Дії кожного з учасників регламентуються. Навчально-педагогічна ситуація повідомляється студентам заздалегідь, розподіляються ролі з урахуванням їхніх побажань. Досягненню мети заняття сприятимуть невимушена атмосфера та активність учасників.

Ролі: Вчителька – має визначити свою лінію поведінки, стиль педагогічного спілкування, інші учасники можуть звертатися до неї із запитаннями.

Учні – шумлять, відповідають, розмовляють друг з другом, вступають у суперечку з вчителькою, входять з повідомленнями до класу.

Завуч – входить до класу з повідомленням, приймає участь в обговоренні уроку.

Директор школи – дає оцінку уроку, характеризує рівень його аналізу членами предметної комісії.

Досвідчений вчитель – аналізує урок, дає поради, рекомендації.

Голова методичного об'єднання – веде засідання, керує обговоренням, узагальнює висловлені зауваження.

Критерії оцінювання: 5 балів – правильне виконання ролі з внесенням рекомендацій та коментарів, щодо вирішення проблеми.

+ 1 бал – активна участь у дискусії та обговоренні дій та пропозицій інших учасників.

- 1 бал – аналіз ситуації та дій учасників на низькому рівні.

- 2 бала – несерйозне ставлення до ролі, пасивна участь у дискусії.

Навчально-педагогічна ситуація:

У класі шум, бруд, учні не готові до уроку.

- Сідайте, сідайте. Сходіть хто-небудь в учительську візьміть крейду та таблиці часів англійських дієслів у шафі. – звертається до класу вчитель.

До виходу кидаються декілька хлопців.

- Куди, куди! Піде лише хтось один та швиденько.

- А можна нам у двох сходити – вигукує учень із місця.

- Ну добре, тільки швидко.

- І я з ними! – ще один учень з місця.

- Ні! Я сказала: підуть двоє!

- Ви же казали піде один? – відповів обурено хлопець, який встав третім.

- Що? Ах так... Що там у вас? Припиніть галас.

Стає ще голосніше.

- Чому у вас ніколи не має підручників? Де ваше домашнє завдання?

Питання: Коли вживається Present Perfect? У яких випадках? Борисов! Негайно залиш його у спокої! – до учня, який завозився з сусідою по парті.—

- Це не я! – з місця кричить Борисов.

- Так зараз подивимось, хто в нас буде відповідати. – Довго шукає у журналі потрібне прізвище, у класі всі притихли в очікуванні.

Тільки вчителька починає пояснення нової теми, стук у двері:

- Завуч просила доповісти про відсутніх у класі для звіту.

З'ясували кого немає у класі. Учителька знову починає пояснення, але її знову переривають стуком у двері:

- Скільки у вас у класі сьогодні обідають?

Після чергового «початку» знову стук у двері, який визиває вже сміх

учнів. Цього разу медсестра з об'явою коли клас завтра йде до зубного лікаря.

За 15 хвилин до кінця уроку входить завуч зачитати зміни у розкладі у зв'язку з хворобою вчителів.

Хід проведення: 1) Розігрування психолого-педагогічної ситуації.

2) Обговорення, аналіз та дискусія учасників гри розіграної ситуації.

3) Груповий аналіз гри (що вдалося, що не вдалося зробити), аналіз дій учасників, їх пропозицій.

Підсумок: Аналіз викладачем ходу гри, її ефективності, формулювання науково обґрунтованих висновків. Оцінювання учасників.

Типи рефлексивних завдань у дослідній програмі

Завдання 1:

Виконайте рефлексію власної діяльності по вивченню данної теми. Сформулюйте відповіді на питання: які моменти теми викликали яскраві почуття, який при цьому був хід думок, які ви мали сумніви, які протиріччя були виявлені, чи були використані нові операції мислення та способи діяльності, у чому особливість діяльності по використанню літератури під час семінара, у вільному обговоренні у групі, які проблеми та цілі залишилися у результаті вивчення теми?

Завдання 2:

Виконайте рефлексивну самооцінку власної діяльності по вивченню модуля. Зкористайтеся наступною схемою:

1. На лекційних заняттях по модулю я зрозумів _____, усвідомив _____, навчився _____.
2. У ході самостійної роботи я зрозумів _____, усвідомив _____, навчився _____.
3. Найкраще за все на семінарських заняттях у мене получалося _____, не получалося _____.
4. Моїми основними труднощами були _____.
5. Найбільш ефективними для мене були наступні види діяльності _____, форми занять _____, способи вирішення проблем _____.
6. У моїй професійній підготовці відбулися наступні зміни _____.
7. У якості моїх наступних цілей я визначаю _____.

Завдання 3:

Проаналізуйте ефективність власної діяльності у ході заняття, використовуючи наступні питання: які задачі ви ставили при виконання ролі-

завдання у ході гри; наскільки допомогла виконувана роль у набутті нових знань та практичних дій; оцініть ступінь активності ваших дій при вирішенні навчальної проблеми; чим можна пояснити успіх або невдачу при виконанні ролі, розв'язанні педагогічної ситуації, виконанні навчального завдання; чи мали ви труднощі у пошуці шляхів вирішення запропонованої задачі, ситуації, ролі, комунікативної ситуації; що ви зробили для подолання труднощів; наскільки при виконанні навчальних задач забезпечувались умови для прояву педагогічних здібностей, набуття досвіду професійної діяльності, спілкування у професійно орієнтованих ситуаціях.